

RAPORT

IMPLICAREA ACTORILOR INTERESAȚI ÎN PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A MINORITĂȚILOR, CREȘTEREA INCLUZIUNII ȘI A COEZIUNII SOCIALE

IULIE 19, 2022

Autori:

Dr. Silvia TĂBUȘCĂ, Expert internațional
Andrei BRIGHIDIN, Expert național
Natalia SHCHUKINA, Expert național

osce

REZUMAT

Cercetarea reflectă, fără echivoc, nevoia generală de extindere a educației pentru drepturile omului, nu doar la nivelul studiilor universitare, dar și în cadrul programelor educaționale preuniversitare în vederea fundamentării unei culturi naționale pentru drepturile omului și valori democratice. Această părere generală a participanților la studiul de cercetare este susținută de argumente în direcția consolidării principiului statului de drept și a edificării unei societății incluzive moldave.

În general, în universitățile în care disciplina de drepturile omului este predată, s-a menționat că aceasta răspunde nevoilor practice de înțelegere și aplicare a acestui principiu. Un procentaj de peste 30% dintre reprezentanții grupului țintă din acest proiect au atras atenția asupra faptului că, în realitate, nivelul de predare, asimilare, înțelegere și însușire a elementelor de bază referitoare la standardele minime naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului nu corespund în totalitate nevoilor actuale ale societății moldave.

Cursurile de drepturile omului sunt bine primite de studenți deoarece tinerii sunt foarte interesați de drepturile lor și viitorul pe care îl vor avea în Moldova. Majoritatea respondenților au subliniat faptul că toate specializările domeniilor socio-umane ale facultăților din Republica Moldova ar trebui să includă cursuri separate de educație pentru drepturile omului deoarece este absolut necesară pentru crearea unui sistem democratic stabil în care instituțiile statului să acționeze în limitele lor constituționale și cu respectarea drepturilor omului.

Educația pentru drepturile omului s-a menționat că are ca efect o mai bună elaborare a politicilor publice, precum și responsabilizarea cetățenilor din sectoare publice diferite care pot astfel contribui la dezvoltarea principiilor democratice și, în special, ale statului de drept în Republica Moldova. Totodată, unul dintre efectele pozitive des menționate în cadrul rezultatelor prezentei cercetări a fost posibilitatea ca Republica Moldova să îndeplinească mai repede condițiile cerute pentru aderarea la UE.

Analiza planurilor anuale de învățământ și a curriculum-urile disciplinelor relevante care au fost disponibile pe paginile web a nouă universități din țară relevă un nivel insuficient de predare a educației pentru drepturile omului la nivel de licență, atât la facultățile de

drept cât și la alte facultăți relevante. Disciplina „Protecția juridică a drepturilor omului” este opțională la toate facultățile de drept care au constituit obiect al acestei analize. Conținutul acestora nu cuprind elementele minime ale educației pentru drepturile omului. Alte discipline includ sporadic și insuficient standardele internaționale de protecție a drepturilor omului, principiile fundamentale ale drepturilor omului, sistemul regional și național de protecție a drepturilor omului și de protecție împotriva discriminării. Mai promițătoare sunt programele de masterat instituite în cadrul facultăților de drept ale Universității de Stat din Moldova și a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți. Aceste programe post-universitare, în special programul de master de la Universitatea de Stat din Moldova, integrează de o manieră mai profundă cerințele minime de educație pentru drepturile omului.

În acest context, autorii au formulat trei seturi de recomandări:

- recomandări care vizează politicile publice educaționale din Republica Moldova;
- recomandări adresate conducerii universităților și facultăților din Republica Moldova;
- recomandări pentru cadrele didactice care predau sau vor predă o disciplină distinctă sau în conținutul căreia este inclusă tematica drepturilor omului.

Introducerea unei discipline de drepturile omului, cu abordare generală, ca disciplină obligatorie în planurile de învățământ al facultăților relevante este imperativă. Pentru realizarea acestui deziderat, autorii au propus un format de curriculum, fundamentat în ultimul capitol.

Cuprins	
REZUMAT	2
INTRODUCERE.....	5
CAPITOLUL 1. ASPECTE METODOLOGICE	6
1.1 Informații generale despre proiect	6
1.2 Informații generale privind metodologia	7
1.3 Structura studiului.....	8
1.4 Rezultatele studiului	9
1.5 Instrumente de lucru pentru efectuarea studiului	9
CAPITOLUL 2. INFORMAȚII GENERALE DESPRE EDUCAȚIA ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI	10
CAPITOLUL 3. CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI SPECIFICE	27
3.1 Constatări generale în urma cercetărilor realizate.....	27
3.2 Constatări specifice privind nivelul de predare a drepturilor omului în universități	33
3.3 Constatări specifice privind nivelul de predare a drepturilor omului în universitățile din Regiunea Transnistreană	52
3.4 Recomandări specifice nevoilor de predare în mediul universitar.....	64
CAPITOLUL 4. INSTRUMENTE PRACTICE DE PREDARE PENTRU PERSONALUL DIDACTIC DIN UNIVERSITĂȚI.....	67
4.1 Îmbunătățirea nivelului de cunoștințe generale în domeniul drepturilor omului	68
4.2 Crearea unor instrumente performante de predare.....	69
4.3 Conectarea la comunitatea europeană și internațională a profesorilor care predau drepturile omului	73
CAPITOLUL 5. PROIECT DE CURRICULUM PENTRU FACULTĂȚILE DE DREPT ȘI ALTE FACULTĂȚI RELEVANTE	75
5.1 Analiza curriculară internațională a facultăților de drept	76
5.2 Analiza curriculară internațională a altor facultăți decât cele cu specializări juridice	80

INTRODUCERE

Prezentul raport reprezintă o analiză asupra nivelului de educație pentru drepturile omului în universitățile din Republica Moldova, cu accent atât pe componenta internațională și comparativă, cât și pe realitățile practice naționale și necesitatea dezvoltării programelor curriculare. Evaluarea a avut loc în cadrul proiectului “Engaging stakeholders in advancing human and minority rights and increasing inclusiveness and social cohesion” (OSCE nr. 3100338/2021) care a fost implementat de Oficiul Avocatului Poporului (OAP) din Republica Moldova, cu sprijinul logistic și financiar al Misiunii OSCE prin Programul pentru Drepturile Omului (HuR).

Cultivarea respectului pentru drepturile omului în rândurile tinerilor și crearea unei culturi democratice solide sunt fundamente necesare edificării unei societăți incluzive. În baza solicitării Oficiul Avocatului Poporului, care planifică să extindă portofoliul educației pentru drepturile omului, în 2021-2022, Misiunea OSCE în Republica Moldova a susținut realizarea unei analize privind predarea disciplinei „Drepturile omului” la diferite universități. Scopul cercetării constă în evaluarea nivelului de studiere a standardelor și mecanismelor naționale și internaționale în materia drepturilor omului în universitățile din Republica Moldova și în oferirea unui set de recomandări practice, precum și a unui model de programă analitică pentru îmbunătățirea predării acestei discipline. Un expert internațional și doi experți naționali au fost selectați de OSCE și Oficiul Avocatului Poporului în vederea realizării acestei cercetări. Cercetarea își propune să reflecte nivelul de predare a drepturilor omului și nevoile de îmbunătățire curriculară identificate în universitățile din Republica Moldova.

Practicienii care au participat la acest studiu sunt considerați experți-contributori în cadrul cercetării privind nivelul și calitatea predării drepturilor omului în universitățile din Republica Moldova. Mulțumim următorilor experți-contributori: Ardelean Grigore, Arsene Igor, Borzin Irina, Botnar Constanța, Buga Larisa, Corobcenco Irina, Cubițchi Elena, Diacon Tatiana, Dumitrașcu Dumitru, Gaidarji Vitali, Galan Ina, Gramma Rodica, Grigoraș Ruslan, Hanganu Natalia, Iosob Ecaterina, Mocanu Larisa, Moraru Vadim, Pașa Valeriu, Pădure Andrei, Postica Alexandru, Unciuc Ion, Zubenschi Ecaterina.

CAPITOLUL 1. ASPECTE METODOLOGICE

1.1 Informații generale despre proiect

Experții au înțeles foarte bine obiectivul general al Misiunii OSCE în Moldova, elaborat în cadrul Proiectului „*Studiu privind calitatea predării drepturilor omului în instituțiile de învățământ superior*”, de a analiza situația legată de nivelul actual de predare a standardelor naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova și, totodată, de a îmbunătăți predarea drepturilor omului și abordarea bazată pe principiul democratic al drepturilor omului la nivel universitar. Studiul își propune să contribuie la îmbunătățirea educației universitare privind protecția eficientă a drepturilor omului, egalității și nediscriminării în Republica Moldova, cu o atenție specială acordată femeilor, minorităților, grupurilor marginalizate și vulnerabile, în contextul specific al educației pentru drepturile omului în universități.

Experții au urmat recomandările Misiunii OSCE de a sprijini cererea Biroului Avocatului Poporului și de a evalua nivelul studierii standardelor naționale și internaționale, precum și a mecanismelor de protecție a drepturilor omului din toate cele 20 de universități din Moldova, oferind un set de recomandări și unele instrumente practice pentru personalul didactic universitar.

Experții și-a propus să contribuie la dezvoltarea unei înțelegeri concrete și realiste a problemelor legate de drepturile omului, inclusiv asigurarea promovării și protecției unor astfel de drepturi prin educația corespunzătoare în sistemul de învățământ superior și, în practică, prin sprijinirea personalului relevant al universităților din Moldova.

Pentru realizarea acestui studiu Biroul Avocatului Poporului din Republica Moldova și Programul OSCE pentru Drepturile Omului (HuR) au selectat trei experți în domeniul educației pentru drepturile omului, doi experți naționali și unul internațional.

1.2 Informații generale privind metodologia

Ținând cont de provocările legate de pandemia COVID-19 apărute pe parcursul realizării cercetării, Metodologia propusă pentru *Studiul calității predării drepturilor omului în instituțiile de învățământ superior*, a urmat două direcții principale de acțiune pentru a colecta și analiza date calitative și cantitative relevante:

- Evaluarea generală a educației universitare în domeniul drepturilor omului
- Matricea generică de predare a drepturilor omului.

1. Evaluarea generală a educației universitare în domeniul drepturilor omului a avut la bază următorii pași metodologici:

- dezvoltarea unei baze de date online, sigure și facile din punct de vedere tehnic, care să permită reprezentanților universităților, studenților/absolvenților și altor actori relevanți, precum magistrați, avocați, funcționari publici etc., să înregistreze informații și cunoștințe specifice despre nivelul de predare în fiecare facultate a cursului de drepturile omului. Această bază de date a fost concepută pentru a colecta informații naționale, inclusiv din Transnistria, utile pentru analiza comparativă națională și internațională a nivelului de predare a disciplinei „Drepturile omului” la diferite departamente universitare. Datele colectate se bazează pe un formular online special construit, care reprezintă unul dintre instrumentele utilizate pentru implementarea prezentei metodologii, elaborat în consultare permanentă cu Biroul Avocatului Poporului din Republica Moldova și cu reprezentanții Programului OSCE pentru Drepturile Omului (HuR);
- desfășurarea de interviuri online și față în față cu actori relevanți și părți interesate; organizarea de întâlniri bilaterale și instituționale pentru interviuri specifice aplicate profesorilor care predau sau ar dori să predea o disciplină în materia protecției drepturilor omului și studenților care urmează cursuri în domeniul analizat. Scopul interviurilor este de a valida informațiile colectate prin intermediul chestionarului și de a identifica direcțiile de discuție pentru laboratoarele online.
- organizarea unor laboratoare online și la fața locului pentru analiza nivelului de predare a drepturilor omului și identificarea nevoilor practice. Acest instrument combină întrebări simple cu situații concrete de încălcare a drepturilor omului din perspectiva standardelor naționale și internaționale ale drepturilor omului. Scopul său este de a identifica nevoile concrete de îmbunătățire a nivelului de educație pentru drepturile omului, precum și cele mai bune instrumente didactice aplicabile în mod particular sistemului de învățământ superior din Republica Moldova, având în vedere elemente specifice culturii și practicilor sale educaționale.

Pe baza rezultatelor laboratoarelor pentru drepturile omului și ale informațiilor colectate prin intermediul bazei de date și a cercetării din surse deschise în mediul online, experții, în cooperare cu Biroul Avocatului Poporului și reprezentanții Programului OSCE pentru Drepturile Omului (HuR), au elaborat recomandările și proiectul de curriculum universitar.

2. Matricea generică de predare a drepturilor omului descrie metode profesionale generale de predare a drepturilor omului, utile profesorilor pentru a livra în mod eficient cursurile necesare unei bune cunoașteri a drepturilor omului:

- cunoștințe generale în domeniul drepturilor omului;
- instrumente performante de predare;
- curriculum cuprinzător privind principalele standarde naționale și internaționale în domeniul protecției drepturilor omului, cu accent pe dreptul la nediscriminare.

Pentru a implementa în mod eficient direcțiile menționate mai sus, au fost utilizate următoarele metode de cercetare:

- informații relevante colectate din surse deschise, documente furnizate de Biroul Avocatului Poporului și de universități, precum și de participanții incluși baza de date online;
- analize ale documentelor internaționale privind educația și curriculum-ul în domeniul drepturilor omului din diferite sisteme educaționale relevante;
- interviuri/discuții individuale/laboratoare atât despre nevoile de educație în domeniul drepturilor omului, cât și despre facultățile la care educația pentru drepturile omului este necesară în Moldova.

1.3 Structura studiului

- rezumat
- introducere
- aspecte metodologice
- informații generale despre educația în domeniul drepturilor omului: analiză informațiilor din bază de date, interviuri, discuții individuale cu profesioniști în domeniul drepturilor omului și cu studenți, laboratoare de lucru și dezbateri a rezultatelor cercetării.
- constatări și recomandări specifice: analiză interviuri și dezbateri în cadrul laboratoarelor online
- proiect de curriculum pentru facultățile de drept și alte facultăți relevante

1.4 Rezultatele studiului

Metodologia propusă la începutul proiectului a vizat atingerea celor șase rezultate prezentate mai jos.

- Rezultatul 1 - colectarea și analiza cuprinzătoare a datelor privind educația în domeniul drepturilor omului în Moldova;
- Rezultatul 2 - capacitatea de a integra universitățile în acest studiu și de a conecta universitățile cu Biroul Avocatului Poporului, subliniind bunele practici identificate și menționând profesorii de drepturile omului implicați ca experți-contribuabili la acest studiu;
- Rezultatul 3 - performanță în predarea drepturilor omului în facultățile de drept și alte facultăți relevante pe baza instrumentelor dezvoltate în acest proiect;
- Rezultatul 4 – implicarea societății civile și a altor actori în procesul de identificare a nevoilor de predare a drepturilor omului și de conturare a recomandărilor;
- Rezultatul 5 – mecanisme utile pentru cursuri eficiente de predare a drepturilor omului prin crearea unor instrumente practice și proiecte de curriculum pentru facultățile de drept și alte facultăți, recomandate profesorilor de drepturile omului din sistemul de învățământ superior care predau atât la facultățile de drept, cât și la alte facultăți care necesită un anumit grad de cunoaștere a nivelului și mecanismelor naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului;
- Rezultatul 6 – recomandări și concluzii prezentate în cadrul atelierului organizat de Biroul Avocatului Poporului pe 9 decembrie 2022.

1.5 Instrumente de lucru pentru efectuarea studiului

- Chestionarul care a stat la baza colectării datelor despre eficiența, eficacitatea, sustenabilitatea, contribuția la democrație a cursurilor de drepturile omului predate în universitățile din Moldova;
- Interviurile pentru colectarea datelor necesare analizei celor 4 domenii principale de impact ale mecanismelor educaționale efective și viitoare ale drepturilor omului în sistemul de învățământ superior din Moldova;
- Cercetarea online a acoperit identificarea și analizarea programelor curriculare internaționale și naționale privind predarea drepturilor omului, precum și liniile directoare și recomandările internaționale referitoare la predarea drepturilor omului care sunt deja elaborate de alți experți naționali și internaționali. Acestea au fost utilizate și adaptate la nevoile specifice locale de îmbunătățire a educației în domeniul drepturilor omului în Moldova.

CAPITOLUL 2. INFORMAȚII GENERALE DESPRE EDUCAȚIA ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI

În cadrul prezentului proiect a fost dezvoltată o bază de date online, sigură și facilă din punct de vedere tehnic, care a permis reprezentanților universităților, studenților sau absolvenților, precum și altor actori relevanți ca magistrații, avocații, funcționarii publici etc., să înregistreze informații și cunoștințe specifice despre nivelul de predare a drepturilor omului în fiecare universitate și calitatea predării în sistemul educațional universitar din Republica Moldova. Această bază de date a fost concepută pentru a colecta informații utile pentru analiza comparativă națională și internațională a nivelului de predare a disciplinei „Drepturile Omului” la diferite departamente universitare.

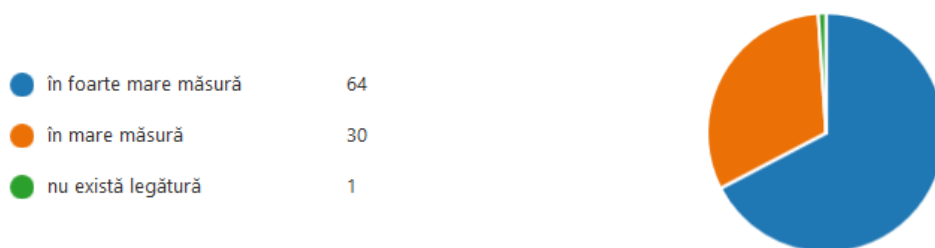
Datele colectate se bazează pe un formular online specific, care reprezintă unul dintre instrumentele utilizate pentru implementarea prezentului proiect de cercetare, elaborat în consultare permanentă cu Biroul Avocatului Poporului din Republica Moldova și cu reprezentanții Programului OSCE pentru Drepturile Omului (HuR).

Chestionarul a fost completat de 95 de respondenți în limba română și 2 respondenți în limba rusă. Chestionarul a fost structurat pe un număr de 39 de întrebări grupate pe 15 teme care sunt analizate în detaliu mai jos. Întrebările au fost elaborate în model arbore pentru a trimite respondentul de la o întrebare la alta în funcție de răspunsul dat. Prin urmare, respondenții nu au răspuns la toate întrebările chestionarului, ci numai la cele relevante expertizei lor și calității pe care o aveau în cadrul prezentei cercetări. Întrebările au urmărit să colecteze date despre relevanța predării drepturilor omului în sistemul educațional universitar, eficiența și eficacitatea cunoștințelor acumulate de către studenți, sustenabilitatea și impactul cursurilor de drepturile omului în cadrul planului de învățământ universitar, valorile democratice consolidate și contribuția la democrație a informațiilor de drepturile omului predate în universitățile din Republica Moldova.

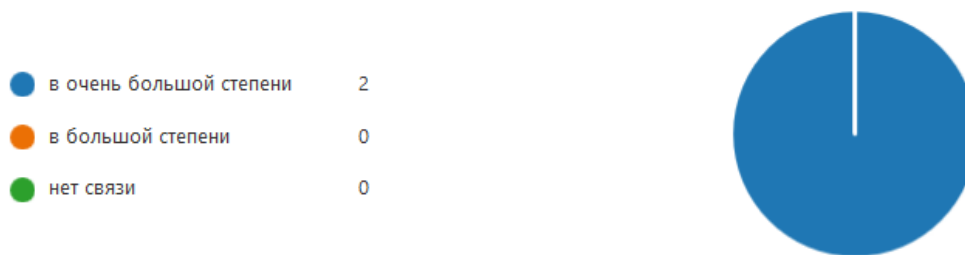
În continuare prezentăm o analiză a răspunsurilor primite la fiecare grup de întrebări din cadrul chestionarului aplicat atât în variantă în limba română, cât și în varianta în limba rusă, acolo unde răspunsurile sunt relevante.

1. În ce măsură considerați că educația pentru drepturile omului contribuie la edificarea unei societăți incluzive?

Răspunsurile la această întrebare subliniază faptul că educația pentru drepturile omului contribuie la edificarea unei societăți incluzive în mare și foarte mare măsură. Dintre cei 95 de respondenți la chestionarul în limba română, doar o singură persoană a considerat că nu există nicio legătură între educația pentru drepturile omului și edificarea unei societăți incluzive.

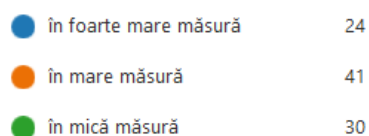

Participanții la prezentul studiu care au completat varianta în limba rusă a formularului au răspuns în unanimitate că educația pentru drepturile omului contribuie la edificarea unei societăți incluzive în mare măsură.

Prin urmare, răspunsurile la chestionarul aplicat validează unul dintre principiile de bază ale democrațiilor stabile și sustenabile în care educația pentru drepturile omului are un rol extrem de important nu doar la nivel universitar, dar mai ales în cadrul educației preuniversitare.

2. În ce măsură considerați că elementele educației pentru drepturile omului predate în universități corespund nevoilor practice și sociale ale Moldovei?

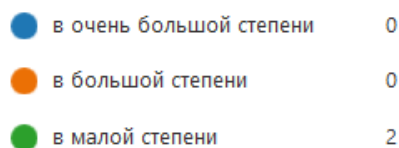
Analiza răspunsurilor reflectă faptul că elementele educației pentru drepturile omului predate în universități corespund nevoilor practice și sociale ale Moldovei în mare măsură. Totuși, aproximativ 30% dintre respondenți consideră că educația pentru drepturile omului corespunde în mică măsură nevoilor practice impuse de situația juridico-politică națională. Printre argumentele relevante menționate pentru susținerea acestor afirmații au atras atenția aspectele prezentate mai jos. Ele acoperă lipsa unor programe analitice cuprinzătoare, lipsa pregătirii adecvate a cadrelor didactice, componența mult prea teoretică a materialului didactic, precum și cunoștințele reduse pe care studenții le au despre drepturile omului din perioada școlară preuniversitară. S-a mai constatat faptul că programele de formare profesională, în general, nu abordează tematica drepturilor omului, motiv pentru care fundamentele acestei educații trebuie să se regăsească în programa preuniversitară, iar la nivel universitar aceasta trebuie personalizată în funcție de nevoile specifice ale fiecărei specializări educaționale.

- programele analitice universitare nu sunt suficient de cuprinzătoare pentru a oferi o bună cunoaștere a obligațiilor statului în raport cu drepturile omului, în special a unor grupuri vulnerabile precum minoritățile sau femeile, „*elementele educației pentru drepturile omului predate în universități corespund parțial nevoilor practice și sociale ale Moldovei, întrucât ceea ce se predă în materia drepturilor omului constituie chestiuni generale*”;
- pregătirea cadrelor didactice nu este corespunzătoare și în acord cu schimbările juridice sau nevoile practice ale Moldovei. Unele facultăți de drept nu predau disciplina „Drepturile omului” deoarece nu au specialiști în acest domeniu sau o predau superficial datorită timpului scurt alocat acestuia în planul de învățământ, „*elementele educației pentru drepturile omului predate în universități corespund în mică măsură nevoilor practice și sociale ale Moldovei, deoarece se oferă puține ore pentru cunoașterea acestora*”, tema drepturilor omului adesea se predă în cadrul altor discipline - „*se predă în cadrul cursului Drept european*”.
- predarea disciplinelor care acoperă aspecte despre drepturile omului sunt în foarte mare măsură axate pe teorie, fără a se sublinia implicațiile practice sau consecințele neaplicării standardelor internaționale și naționale în materie. În plus, s-a subliniat faptul că nu sunt predate elemente suficiente despre procedurile naționale și internaționale de contestare a încălcării drepturilor

omului, informații despre instituțiile naționale de drepturile omului sau organismele internaționale competente care pot interveni în situații de nerespectare a standardelor minime naționale sau internaționale.

- majoritatea studenților nu au cunoștințe despre drepturile omului și despre obligațiile statului în raport cu acestea. Pentru acumularea unor cunoștințe solide și însușirea unor valori care stau la baza respectării acestor drepturi, educația pentru drepturile omului în Republica Moldova trebuie fundamentată în sistemul educațional preuniversitar – *„la universitate este o perioadă prea târzie de predare a drepturilor omului, majoritatea cunoștințelor trebuie primite de la instituțiile de dinaintea universității”*;
- educația pentru drepturilor omului este insuficient abordată în programele de formare profesională ale specialităților, de aceea este necesar ca aceasta să fie promovată de instituțiile de învățământ superior, *„Aceste elemente de educație corespund perfect nevoilor practice și sociale ale Moldovei întrucât în țara noastră atât juriștii activi, politicienii, cât și agenții economici deseori nu țin cont de drepturile omului sau le încalcă; de asemenea chiar societatea moldavă lezează drepturile umane ceea ce constituie o problemă fundamentală cu care se confruntă Moldova, deci educația cu privire la drepturile omului este foarte utilă”*, *„educația privind drepturile omului în Republica Moldova are la bază nevoi practice și sociale care trebuie predate în cadrul universităților. Este un element educativ important în construirea cetățeanului modern”*.

În cadrul răspunsurilor la chestionarul aplicat în limba română, au existat și mențiuni din care a rezultat faptul că elementele educației în domeniul drepturilor omului predate în universități sunt în concordanță cu nevoile practice și sociale ale Moldovei, deoarece acestea au contribuit la tendința de popularizare a drepturilor omului și de schimbare a conștiinței publice în fundamentarea ideii că drepturile omului reprezintă cea mai importantă valoare a unei societăți democratice.

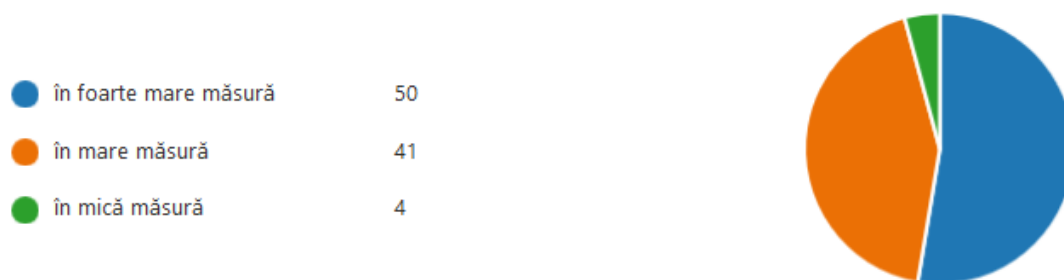

Rezultatele chestionarului în limba rusă reflectă în unanimitate necesitatea educației pentru drepturile omului și că actuala pregătire corespunde în mică măsură nevoilor practice impuse de situația juridico-

politică națională din Republica Moldova. S-a argumentat că studenții, ca viitori profesioniști, sunt slab informați despre relația dintre problema sărăciei, vulnerabilitatea socială și procesul de formare a stimei de sine și demnității umane, că nu există o informare suficientă despre cele trei instrumente care formează Carta Internațională a Drepturilor Omului și despre alte convenții fundamentale, iar activitățile și competențele instituțiilor naționale independente sau ale comitetelor relevante ale ONU nu sunt menționate în cursurile predate la nivel universitar.

3. În opinia dumneavoastră, considerați că ar putea exista efecte sociale și politice pozitive dacă educația pentru drepturile omului ar fi dezvoltată la facultățile de drept și alte facultăți relevante?

La această întrebare doar 4 respondenți au răspuns că educația pentru drepturile omului ar putea avea, într-o mică măsură, efecte sociale și politice pozitive, în timp ce 91 de persoane au subliniat importanța educației pentru drepturile omului în Republica Moldova.

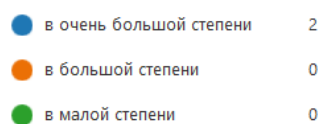

Printre mesajele de susținere a argumentelor exprimate mai sus au fost identificate aspecte care vizează o mai bună elaborare a politicilor publice și responsabilizare a cetățenilor prin educarea în domeniul drepturilor omului a unui număr cât mai mare de absolvenți cu specializări diferite, ce vor contribui la dezvoltarea principiilor democratice și, în special, ale statului de drept în Republica Moldova.

- educația pentru drepturile omului ar responsabiliza atât cetățeanul, cât și autoritățile. Efecte sociale și politice vor apărea în situația în care educația pentru drepturile omului ar fi dezvoltată deoarece actorii naționali vor avea cunoștințe elementare asupra standardelor minime de promovare a drepturilor omului, facilitând astfel procesul de elaborare a politicilor publice naționale. Absolvenții cursurilor de drepturile omului vor deveni factori de decizie în stat, viitori funcționari sau politicieni de ale căror acțiuni va depinde nivelul de respectare a principiilor democratice și, în mod special, a drepturilor omului;
- este important ca aceste subiecte să fie incluse și în planul de învățământ al altor facultăți – „*aceste module de drepturile omului trebuie să fie integrate organic în programele tuturor specializărilor, nu doar la cele facultățile juridice, deoarece profesionistul educat în domeniul*

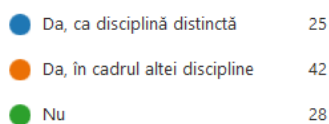
drepturilor omului este conștient de necesitatea abordării bazate pe acest principiu, iar profesionistul format în spiritul drepturilor omului și a respectului față de semenii săi va fi un funcționar public, un medic, un specialist din oricare alt domeniu care respectă și promovează drepturile omului la nivelul întregii societăți. Aceasta va schimba calitatea vieții, va spori calitatea guvernării”. Dacă drepturile omului ar fi predate în programa de învățământ din cadrul facultăților din Republica Moldova, aceasta ar aduce o contribuție majoră la educarea și modernizarea cetățeanului și indirect, ar produce un efect social și politic pozitiv care ar apărea odată cu aplicarea acestor cunoștințe în activitatea viitorilor specialiști - „ar exista efecte sociale și politice pozitive dacă educația pentru drepturile omului ar fi dezvoltată la facultățile de drept și alte facultăți relevante, deoarece educația pentru drepturile omului este unul dintre elementele care stau la baza dezvoltării societății democratice”;

- drepturile omului sunt baza oricărui stat de drept - *„un stat de drept se bazează pe recunoașterea și apărarea drepturilor și intereselor legitime. Pe cale de consecință educația pentru drepturile omului va sprijini construirea statului de drept în Republica Moldova”. „Totodată, în cazul reducerii încălcărilor drepturilor omului, am fi mai aproape de aderarea Moldovei la UE”.*

Chestionarul în limba rusă reflectă rezultate similare. Ambii respondenți au considerat că ar putea exista efecte sociale și politice pozitive dacă educația pentru drepturile omului ar fi dezvoltată la facultățile de drept și alte facultăți relevante.

4. În universitatea în care predați/studiați/ați absolvit-o, este predată disciplina "drepturilor omului"?

Din răspunsurile la această întrebare constatăm că în doar 25 de situații s-a menționat că disciplina de „Drepturile omului” este inclusă în planul de învățământ al universității, iar 70 de respondenți au

menționat că această temă fie este predată în cadrul altor discipline, fie nu este predată deloc. Printre universitățile care au inclus această disciplină în planul de învățământ, în special în cadrul facultăților de drept, se numără:

- Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți cu disciplina „*Protecția juridică a drepturilor omului*”;
- Universitatea din Comrat cu disciplina „*Protecția juridică a drepturilor omului*”;
- Universitatea Liberă Internațională din Moldova cu disciplina „*Protecția internațională a drepturilor omului*”, „*Protecția europeană a drepturilor omului*”;
- Universitatea Tehnică a Moldovei cu disciplina „*Procedura și practica CEDO*”, „*Protecția juridică a drepturilor omului*”.

Deși Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” a fost menționată de către respondenți printre universitățile care au disciplină distinctă de drepturile omului, în cadrul argumentelor au fost identificate discipline intitulate „Drept în asistență socială”, „Drept european”, „Dreptul protecției sociale”. În realitate aceasta sunt discipline care includ o tematică specifică a protecției drepturilor omului în cuprinsul lor. Alte universități care au inclus drepturile omului (și) în cadrul altor discipline predate sunt:

- Universitatea din Comrat;
- Institutul de Criminologie;
- Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată;
- Universitatea Tehnică din Moldova;
- Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport;
- Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Majoritatea universităților menționate mai sus au inclus tematica drepturilor omului în cuprinsul disciplinelor de „Drept constituțional și instituții politice”, „Dreptul muncii”, „Drept internațional public”, „Dreptul protecției sociale”, „Drept în asistență socială”, „Dreptul informațional”, „Organele de ocrotire a normelor de drept”, „Drept european”, „Drept” etc.

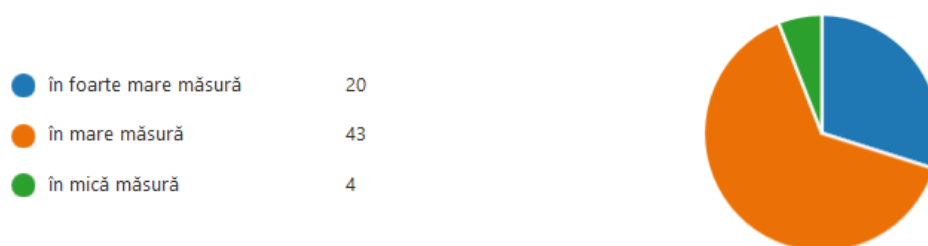
● Да, как отдельный предмет	0
● Да, в рамках другого предм...	1
● Нет	1

Mai sus sunt redată rezultatele chestionarului în limba rusă din care rezultă că disciplina drepturile omului fie nu este predată deloc, fie este predată în cadrul altei discipline.

Din chestionarele aplicate rezultă că, exceptând facultățile de drept, majoritatea universităților din Republica Moldova nu au o disciplină distinctă care să abordeze în profunzime problematica drepturilor omului. Acest aspect poate fi justificat și de specializările facultăților din cadrul universităților. Se poate constata că universitățile care au studii juridice sunt, în general, cele care au inclus în planul de învățământ o disciplină de drepturile omului sau tematica drepturilor omului în cadrul altei discipline predate.

5. În ce măsură considerați cursurile de drepturile omului ca fiind bine primite de studenți?

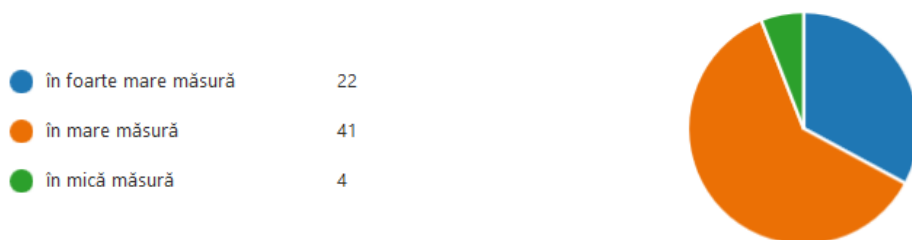
Această întrebare este de tip arbore și este adresată numai cadrelor didactice și studenților. Într-o proporție foarte mare, cadrele didactice care predau discipline de drepturile omului sau care includ tematica drepturilor omului în cuprinsul altor discipline predate au menționat că interesul studenților pentru acest subiect este mare sau foarte mare. Doar 4 respondenți au menționat că nu există interes suficient în rândul studenților pentru acumularea de cunoștințe aprofundate în domeniul drepturilor omului. Justificările prezentate de respondenți sunt strâns legate de o corectă pregătire și promovare profesională, de valorile democratice și cele necesare unui stat de drept:

- cursurile de drepturile omului sunt bine primite de studenți deoarece tinerii sunt foarte interesați de drepturile lor și viitorul pe care îl vor avea în Moldova, „*aceste cursuri sunt binevenite deoarece contribuie la formarea calităților cetățeanului activ și responsabil, promotor al valorilor naționale, general-umane și democratice, capabil să-și asume responsabilitatea pentru propriul destin și destinul comunității din care face parte*”;
- preferințele studenților actuali sunt extrem de diverse. Dorința de a studia drepturile omului ține în special de abilitățile didactice ale profesorilor, dar și de factori externi precum familie, mediu,

presă ș.a., „dacă profesorul găsește o metodă bună de predare și include chestiuni de actualitate, atunci nivelul de recepție a informațiilor de către studenți este maximal”;

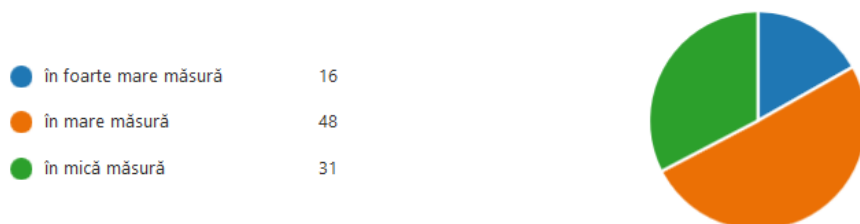
- cunoașterea drepturilor omului ca valoare fundamentală reprezintă o garanție pentru integrarea Moldovei în Uniunea Europeană - „aceste cursuri prevăd strategia de informare și comunicare în domeniul integrării europene prin analiza valorilor UE”. Cursurile de drepturile omului sunt în mare măsură bine primite de studenți, aceștia prezentând un interes atât din perspectivă profesională, cât și a înțelegerii anumitor valori europene precum: egalitate, solidaritate, respect;
- pentru a avea o carieră de succes ca viitori juriști, studenții facultăților de drept sunt conștienți că trebuie să studieze și să înțeleagă această disciplină, „este inevitabil să cunoască drepturile omului și să le promoveze pentru a demonstra că Republica Moldova este un stat de drept”.

6. În ce măsură considerați cursurile de drepturile omului ca fiind bine predate de profesori?

Majoritatea respondenților consideră că, acolo unde disciplina este inclusă în planul de învățământ, aceasta este predată corespunzător nevoilor studenților. Au fost totuși menționate aspecte legate de nivelul mult prea teoretic al cursurilor și fără explicații practice relevante, precum și faptul că profesorii care predau aceste discipline folosesc materiale neactualizate și nu au acces la cursuri de formare continuă pentru a putea predă în acord cu dinamica modificărilor din acest domeniu și în conformitate cu ultimele standarde internaționale/regionale pe care Republica Moldova trebuie să le implementeze în materia drepturilor omului.

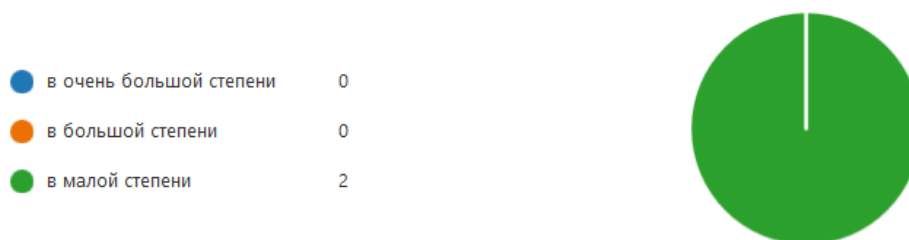
7. În ce măsură considerați că informațiile predate la cursurile de drepturile omului sunt, în general, efectiv implementate de studenți/absolvenți, magistrați, avocați, medici, funcționari publici etc.?

Constatăm că răspunsurile la această întrebare reflectă faptul că, dacă disciplina de drepturile omului este predată fie individual, fie inserată în cuprinsul altei discipline, cunoștințele acumulate de absolvenți sunt în mare și foarte mare măsură implementate la nivel profesional. Cu toate acestea au fost subliniate și unele carențe precum:

- „o cultură a respectului absolut și primatului principiului respectării drepturilor omului lipsește printre practicienii profesiilor juridice. În școli și universități la fel”, „Moldova încă mai pierde multe cauze la CEDO pentru că nu se implementează corect drepturile omului”;
- „ar trebui să existe o cultură de aplicare a principiilor drepturilor omului, dar realitatea este alta la acest moment”, „acțiunile autorităților denotă o lipsă de abordare a drepturilor omului”, „spre marele regret al societății noastre, drepturile omului nu prea sunt respectate”;
- „în practică însă, indiferent de domeniul profesional vizat, se atestă diverse tentative de încălcare a drepturilor omului, inclusiv intimidări sau lezări ale demnității persoanei. Acest aspect este bine reliefat și în practica instanțelor naționale și internaționale, în special în fața CEDO”.

În sensul neimplementării corespunzătoare a cunoștințelor de drepturile omului acumulate sunt rezultatele de mai jos din chestionarul în limba rusă. S-a subliniat că „încălcările drepturilor omului sunt larg răspândite, ceea ce înseamnă că între informațiile despre drepturile omului predate și aplicarea lor practică există o discrepanță mare”. Această situație este justificată de cauzele numeroase pierdute de Republica Moldova la CEDO, dar și de rapoartele altor organisme ale organizații internaționale precum ONU, OSCE, Consiliul Europei etc.

Răspunsurile la prezenta întrebare trebuie totuși corelate cu rezultatele interviurilor și ale laboratoarelor juridice pentru a putea contura o imagine de ansamblu în plan național cu privire la gradul de implementare a cunoștințelor de drepturile omului acumulate în mediul universitar. Ele trebuie corelate cu recomandările internaționale primite de Republica Moldova în materie de îmbunătățire a gradului de implementare a drepturilor omului sau procedurilor stabilite de instrumente juridice internaționale la care Moldova este parte.

8. În ce măsură considerați că este posibil ca mediul politic, juridic și instituțional să susțină în viitor îmbunătățirea educației în domeniul drepturilor omului?

Există o așteptare în rândul respondenților ca educația pentru drepturile omului să fie îmbunătățită în viitor, fiind susținută de mediul politic, juridic și instituțional. Rezultate similare sunt reflectate și de chestionarul în limba rusă.

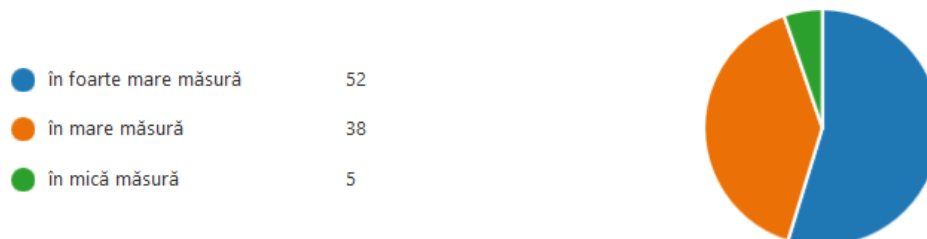

Totuși, 10% dintre respondenți sunt sceptici cu privire la progresul în acest domeniu. Au fost identificate printre argumente următoarele:

- „noua putere politică este formată din exponenți ai unei noi generații, inclusiv crescute în spiritul valorilor democratice occidentale. Vom vedea... dacă această situație va fi în continuare o prioritate pentru noua guvernare”.
- „este puțin probabil ca mediul politic, juridic și instituțional să susțină în viitor îmbunătățirea educației pentru drepturile omului, deoarece acest lucru va necesita resurse materiale și umane, iar dată fiind situația actuală generată de COVID-19, majoritatea resurselor sunt destinate imunizării cetățenilor țării”.

S-a subliniat ca toate politicile publice din programul de guvernare conțin un obiectiv referitor la stabilitatea statului de drept și creșterea culturii juridice, prin urmare educația în domeniul drepturilor omului ar trebui să fie susținută necondiționat în viitor.

9. În ce măsură considerați că introducerea unor cursuri de drepturile omului în fiecare facultate de drept și în alte facultăți care necesită un anumit grad de cunoaștere a mecanismelor de protecție a drepturilor omului ar contribui la un sistem democratic mai bun?

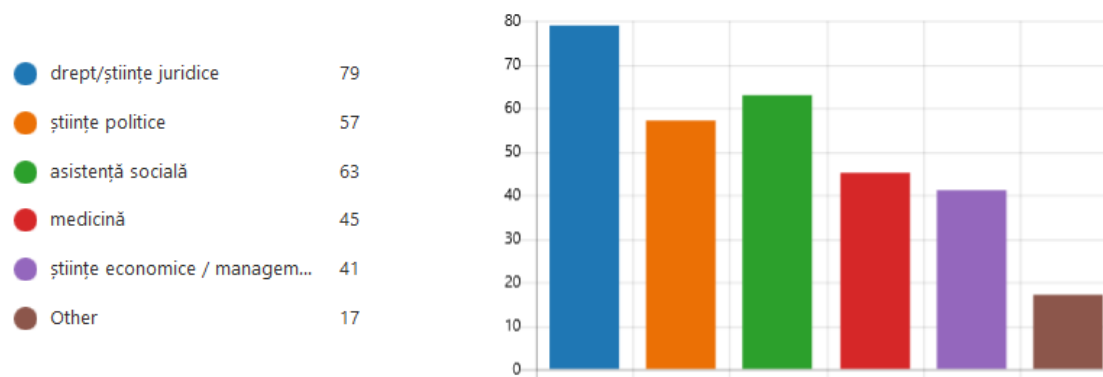
Marea majoritate a respondenților, inclusiv cei care au completat chestionarul în limba rusă, au considerat că introducerea unor cursuri de drepturile omului în fiecare facultate de drept și în alte facultăți care necesită un anumit grad de cunoaștere a mecanismelor de protecție a drepturilor omului ar contribui la un sistem democratic mai bun în Republica Moldova. Printre argumente au fost identificate următoarele:

- un sistem politic ar fi autoritar dacă nu respectă drepturile omului. Mediul politic, juridic și instituțional adaptat la cerințele unei abordări bazate pe drepturile omului, contribuie la schimbarea și dezvoltarea societății;
- *„este necesar a fi introduse aceste cursuri și la licență (facultatea de drept), nu doar la master, precum și la facultățile pedagogice, de medicină, asistență socială, Academia de Poliție”*. Toți ar trebui să folosească o abordare bazată pe drepturile omului pentru executarea obligațiilor lor profesionale. *„În acest fel se va forma o cultură juridică a populației, care la moment lipsește în Moldova, iar introducerea acestor cursuri ar contribui semnificativ la un sistem democratic mai bun”*.
- pentru a crea un sistem democratic stabil sau pentru a putea contribui la îmbunătățirea lui, este nevoie să se constituie un fundament puternic de cunoaștere a drepturilor omului, care se formează în timpul studiilor universitare;
- educația pentru drepturile omului ar aduce în prim plan o mai bună înțelegere a drepturilor omului, inclusiv o dezvoltare coordonată și multilaterală a mecanismelor de protecție în această materie, care *„va avea efecte pozitive atât pentru moment, cât și pentru viitor, asigurând astfel stabilitatea unor elemente fundamentale ale statului de drept precum dreptatea, echitatea și ordinea de drept”*.

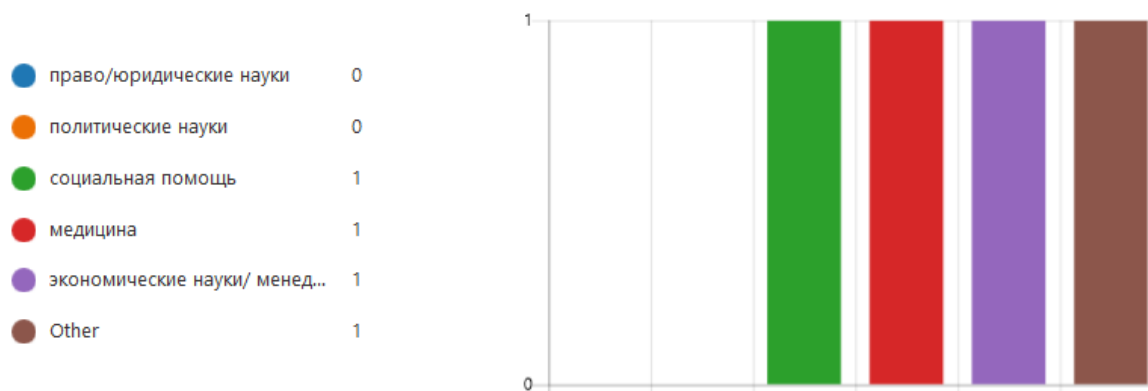
Elementele punctate ca reprezentând beneficii ale educației pentru drepturile omului au vizat dezvoltarea societății, a unui sistem democratic mai bun, bazat pe principiul statului de drept, și a unor instituții stabile care protejează drepturile omului.

10. În opinia dumneavoastră, care ar fi facultățile/specializările la care predarea și înțelegerea standardelor naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului ar fi necesară sau oportună? În topul preferințelor respondenților se află specializarea drept/științe juridice, urmată de științe politice și apoi de specializarea asistență socială. Medicina și științele economice reprezintă o pondere apropiată în cadrul răspunsurilor primite, în timp ce la alte specializări care ar trebui să includă în planul lor de

învățământ disciplina drepturile omului au fost menționate: Academia de Poliție, școlile militare, administrația publică, profesiile pedagogice și jurnalismul sau științele comunicării.

Majoritatea respondenților au subliniat însă faptul că toate specializările domeniilor socio-umane ale facultăților din Republica Moldova ar trebui să includă cursuri separate de educație pentru drepturile omului deoarece este absolut necesară pentru crearea unui sistem democratic stabil în care instituțiile statului să acționeze în limitele lor constituționale și cu respectarea drepturilor omului. De asemenea, s-a menționat că încălcările drepturilor omului apar în toate sferele vieții și nu pot fi excluși de la cunoașterea generală a acestei teme nici cei care studiază în specialități tehnice și de altă natură.

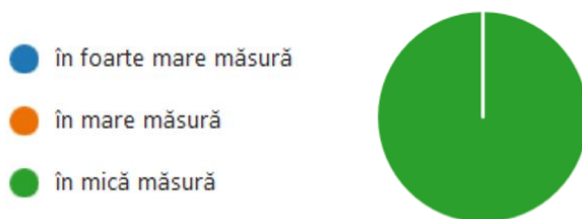
Printre mențiunile respondenților se numără:

- „nu putem vorbi despre oportunitatea predării drepturilor omului într-un stat care dorește să consolideze principiile democratice, ci numai despre necesitate”. Toate facultățile care pregătesc specialiști ce vor lucra cu diverse medii sociale trebuie să înțeleagă drepturile omului și standardele minime de respectare a acestora;
- necesitatea instruirii este evidentă pentru foarte multe specializări din cadrul facultăților moldave. „În primul rând, cunoașterea drepturilor omului este necesară pentru cei care vor

deveni funcționari publici și pentru toți cei care vor intra în relații cu oamenii în virtutea profesiei lor”.

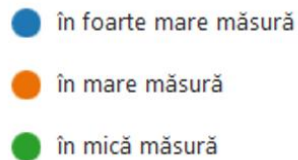
- cunoașterea și respectarea drepturilor omului reprezintă baza statului de drept, deci, trebuie predat la toate facultățile, dar programa analitică trebuie să fie adaptată profilului, specializării și nevoilor cursanților de la aceste facultăți. *„Interpretarea și aplicarea corectă a drepturilor omului este importantă în orice sferă a activității sociale, acestea constituind bazele unei societăți democratice”.*
- e nevoie de predarea și înțelegerea standardele naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului *„deoarece în toate sectoarele este larg prezent fenomenul încălcării drepturile omului ceea ce nu e benefic pentru societate”.*

11. În opinia dumneavoastră, în universitate există resurse umane suficiente și instruite corespunzător pentru a preda cursurile de drepturile omului în sistemul de învățământ superior din Moldova?

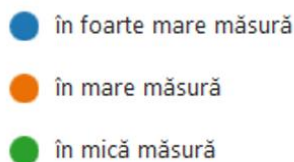
Întrebarea este de tip arbore și este adresată numai cadrelor didactice care ocupă funcții de conducere în universitate. Datele oferite de către respondenți validează informațiile obținute și analizate la întrebările precedente, în special la întrebarea numărul 2, din care rezultă faptul că, în general, universitățile din Republica Moldova nu beneficiază de resurse umane specializate în domeniul drepturilor omului sau acestea nu sunt instruite în conformitate cu standardele internaționale pe care Moldova trebuie să le implementeze ori structura disciplinei de drepturile omului este superficial elaborată.

12. În opinia dumneavoastră, există resurse financiare disponibile pentru finanțarea pregătirii și/sau a salariilor profesorilor de drepturile omului odată cu introducerea acestor cursuri la toate facultățile relevante?

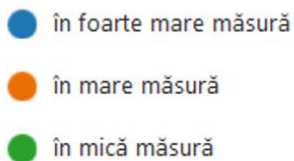
Resursele financiare necesare introducerii cursurilor de drepturile omului nu par a fi o problemă, fiind posibilă alocarea acestora pentru introducerea unor discipline noi în planul de învățământ al facultăților la care nevoia de cunoaștere a standardelor naționale și internaționale de drepturile omului a fost identificată. Datele colectate în cadrul prezentului chestionar ar trebui corelate cu alte date obținute prin procedura interviului sau în cadrul laboratoarelor juridice.

13. În ce măsură considerați cursul de drepturile omului ca fiind bine susținut la nivelul universității/bine coordonat de profesorul titular?

Acest răspuns completează informațiile colectate la întrebarea numărul 2 și la întrebarea numărul 11, rezultând o nevoie clară de pregătire a cadrelor didactice în domeniul predării drepturilor omului în conformitate cu nevoile studenților și modificările permanente care apar în plan internațional.

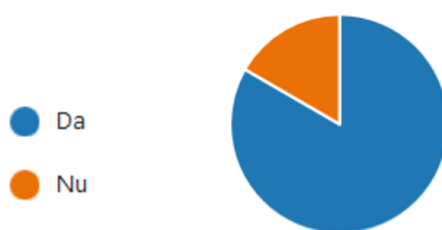
14. În ce măsură considerați că diferiți factori externi influențează predarea, înțelegerea sau aplicarea standardelor naționale și internaționale ale drepturilor omului?

Răspunsurile la această întrebare sunt în unanimitate, atât în cadrul formularului în limba română, cât și în cadrul celui în limba rusă, în sensul că diferiți factori externi influențează predarea, înțelegerea sau

aplicarea standardelor naționale și internaționale ale drepturilor omului. Factorul politic, cel al nivelului de educație, precum și cel factorul de mediu sau comunitate sunt printre factorii externi identificați ca având cea mai mare influență în aplicarea și respectarea drepturilor omului în Republica Moldova. Acest rezultat ar trebui completat cu date provenite din analiza interviurilor și a laboratoarelor juridice.

15. În opinia dumneavoastră, există anumite modalități de predare a drepturilor omului care ar putea produce mai multe rezultate sau ar promova mai bine drepturile omului ca principiu de bază într-un sistem democratic?

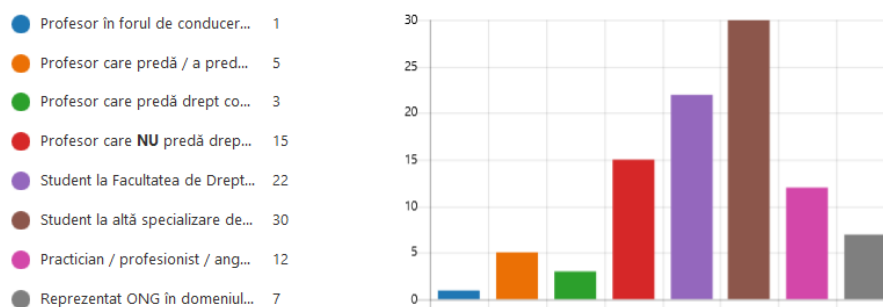
Peste 80% dintre respondenți au considerat că există anumite modalități de predare a drepturilor omului care ar putea produce mai multe rezultate sau ar promova mai bine drepturile omului ca principiu de bază într-un sistem democratic. În acest sens, au fost subliniate aspecte precum conectarea cadrelor didactice la corpul academic internațional pentru o mai bună pregătire în domeniul drepturilor omului, cu o metodologie de predare mai practică și adaptată realităților prezente ale Republicii Moldova.

Respondenții chestionarului au participat la studiul de cercetare analizat mai sus într-una dintre următoarele calități:

- Profesor în forul de conducere al unei universități;
- Profesor care predă/a predat disciplină de drepturile omului;
- Profesor care predă drept constituțional;
- Profesor care NU predă drepturile omului/drept constituțional;
- Student la Facultatea de Drept/absolvent;
- Student la altă specializare decât Drept;
- Practician/profesionist/angajat;
- Reprezentat ONG în domeniul justiției/drepturilor omului.

Ponderea respondenților în funcție de calitatea menționată mai sus este reprezentată în graficul următor. Pentru realizarea bazei de date cu ajutorul formularului diseminat în mediul online au participat 24 de

profesori și 52 de studenți reprezentând majoritatea universităților din Republica Moldova. 8 dintre profesorii respondenți predau disciplina de drepturile omului sau au predat-o, în timp ce 15 profesori predau alte discipline în conținutul cărora tematica drepturilor omului este abordată. 22 de studenți provin din facultățile de drept, iar 30 de studenți de la facultăți cu alte specializări. Au participat 12 profesioniști din domeniul juridic sau administrație publică și 7 reprezentanți ai ONG-urilor care activează în domeniul justiției sau al drepturilor omului.

Cercetarea făcută prin analizarea informațiilor colectate de baza de date prin intermediul formularului online, așa cum ea a fost prezentată mai sus, va fi completată cu rezultatele interviurilor aplicate grupului țintă și ale laboratoarelor juridice în conformitate cu metodologia descrisă la Capitolul I.

CAPITOLUL 3. CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI SPECIFICE

3.1 Constatări generale în urma cercetărilor realizate

Întreaga analiză realizată și prezentată mai sus este susținută, fără echivoc, de nevoia generală de extindere a educației pentru drepturile omului, nu doar la nivelul studiilor universitare, dar și în cadrul programelor educaționale preuniversitare în vederea fundamentării unei culturi naționale pentru drepturile omului și valori democratice. Această părere generală a participanților la studiul de cercetare este susținută de argumente în direcția consolidării principiului statului de drept și a edificării unei societății incluzive moldave.

În general, în universitățile în care disciplina de drepturile omului este predată, s-a menționat că aceasta răspunde nevoilor practice de înțelegere și aplicare a acestui principiu. Un procentaj de peste 30% dintre reprezentanții grupului țintă din acest proiect au atras atenția asupra faptului că, în realitate, nivelul de predare, asimilare, înțelegere și însușire a elementelor de bază referitoare la standardele minime naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului nu corespund în totalitate nevoilor actuale ale societății moldave.

Numărul mare de procese pierdute la CEDO, precum și rapoartele organizațiilor internaționale atrag atenția asupra nivelului scăzut de implementare a instrumentelor juridice de drepturile omului la care Moldova este parte. S-a argumentat că studenții, ca viitori profesioniști, sunt slab informați despre relația dintre problema sărăciei, vulnerabilitatea socială și procesul de formare a demnității umane, că nu există educație suficientă despre cele trei instrumente care formează Carta Internațională a Drepturilor Omului și despre alte convenții fundamentale, iar activitățile și competențele instituțiilor naționale independente sau ale comitetelor relevante ale ONU nu sunt menționate în cursurile predate la nivel universitar.

Printre problemele identificate au fost subliniate următoarele: lipsa cuprinzătoare a conținutului disciplinei de drepturile omului, pregătirea profesională insuficientă a cadrelor didactice care predau această disciplină sau lipsa specialiștilor în acest domeniu, componenta mult prea teoretică a materialului

didactic, precum și cunoștințele reduse pe care studenții le au despre drepturile omului din perioada școlară preuniversitară. S-a mai constatat faptul că programele de formare profesională, în general, nu abordează tematica drepturilor omului, motiv pentru care fundamentele acestei educații trebuie să se regăsească în programa preuniversitară, iar la nivel universitar aceasta trebuie personalizată în funcție de nevoile specifice ale fiecărei specializări.

Educația pentru drepturile omului s-a menționat că are ca efect o mai bună elaborare a politicilor publice, precum și responsabilizarea cetățenilor din sectoare publice diferite care pot astfel contribui la dezvoltarea principiilor democratice și, în special, ale statului de drept în Republica Moldova. Totodată, unul dintre efectele pozitive des menționate în cadrul rezultatelor prezentei cercetări a fost posibilitatea ca Republica Moldova să îndeplinească mai repede condițiile cerute pentru aderarea la UE.

Disciplina de drepturile omului este, în general, predată în universitățile din Republica Moldova la facultățile de drept. Din analiza chestionarului a rezultat că următoarele universități au inclus această disciplină în planul de învățământ:

- Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți cu disciplina „*Protecția juridică a drepturilor omului*”;
- Universitatea din Comrat cu disciplina „*Protecția juridică a drepturilor omului*”;
- Universitatea Liberă Internațională din Moldova cu disciplina „*Protecția internațională a drepturilor omului*”, „*Protecția europeană a drepturilor omului*”;
- Universitatea Tehnică a Moldovei cu disciplina „*Procedura și practica CEDO*”, „*Protecția juridică a drepturilor omului*”.

Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” a fost menționată printre universitățile care predau o disciplină distinctă de drepturile omului, dar în cadrul argumentelor au fost identificate discipline intitulate „Drept în asistență socială”, „Drept european”, „Dreptul protecției sociale”. În realitate acestea sunt doar discipline care includ o tematică specifică a drepturilor omului în cuprinsul lor. Alte universități care au inclus drepturile omului (și) în cadrul altor discipline predate sunt:

- Universitatea din Comrat;
- Institutul de Criminologie;
- Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată;
- Universitatea Tehnică din Moldova;

-
- Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport;
 - Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Majoritatea universităților menționate mai sus au inclus tematica drepturilor omului în cuprinsul disciplinelor de „Drept constituțional și instituții politice”, „Dreptul muncii”, „Drept internațional public”, „Dreptul protecției sociale”, „Drept în asistență socială”, „Dreptul informațional”, „Organele de ocrotire a normelor de drept”, „Drept european”, „Drept” etc.

Analiza relevă faptul că, în general, nu există o disciplină distinctă de drepturile omului predată la facultățile din Republica Moldova care au altă specializare decât științe juridice. S-a subliniat necesitatea predării unei astfel de discipline la facultăți cu specializări precum științe politice, asistență socială, medicină, școli militare, administrație publică, profesii pedagogice și jurnalism sau științele comunicării. Cercetarea subliniază nevoia predării unei discipline de drepturile omului cu un curriculum cuprinzător la toate programele de licență care au specializări juridice.

Acolo unde disciplina de drepturile omului este predată, interesul studenților pentru acest subiect este mare sau foarte mare deoarece aceste cunoștințe îi ajută pe tineri la formarea calităților cetățeanului activ și responsabil, la o corectă și rapidă promovare profesională, precum și la înțelegerea și aplicarea valorilor democratice. În general, disciplina este predată corespunzător nevoilor studenților. Au fost totuși menționate aspecte legate de nivelul mult prea teoretic al cursurilor și fără explicații practice relevante, precum și faptul că profesorii care predau aceste discipline folosesc materiale neactualizate și nu au acces la cursuri de formare continuă pentru a putea predă în acord cu dinamica modificărilor din acest domeniu și în conformitate cu ultimele standarde internaționale sau regionale pe care Republica Moldova trebuie să le implementeze în materia drepturilor omului.

Implementarea cunoștințelor de drepturile omului de către absolvenți, în special de absolvenții de studii juridice, se realizează la nivel practic în mare și foarte mare măsură. Au existat și participanți la prezenta cercetare care au subliniat că *„încălcările drepturilor omului sunt larg răspândite, ceea ce înseamnă că între informațiile despre drepturile omului predate și aplicarea lor practică există o discrepanță mare”*. Această situație este susținută de cauzele numeroase pierdute de Republica Moldova la CEDO, dar și de recomandările rapoartelor altor organisme ale organizației internaționale precum ONU, OSCE, Consiliul Europei etc.

În vederea îmbunătățirii politicilor educaționale în domeniul drepturilor omului, prezenta cercetare relevă faptul că există o așteptare în rândul participanților ca acesta să fie îmbunătățită în viitor și susținută de mediul politic, juridic și instituțional. S-a subliniat ca toate politicile publice din programul de guvernare conțin un obiectiv referitor la stabilitatea statului de drept și creșterea culturii juridice, prin urmare educația în domeniul drepturilor omului ar trebui să fie susținută instituțional. Totuși, aproximativ 10% dintre reprezentanții grupului țintă sunt sceptici cu privire la progresul în acest domeniu. Ei au menționat că, deși noua putere politică este formată din exponenți ai unei noi generații, inclusiv crescute în spiritul valorilor democratice occidentale, nu cred că educația pentru drepturile omului reprezintă o prioritate pentru aceasta.

De asemenea, s-a constatat necesitatea unei mai bune înțelegeri a principiului egalității și aplicării acestuia, în special a principalelor concepte.

Principiul egalității¹

Principiul egalității umane a avut de-a lungul timpului diferite interpretări. Conceptul de egalitate, în esența sa, impune existența unei relații tripartite între două persoane² și o calitate³. Putem spune că anumite persoane sunt absolut egale doar atunci când acestea sunt identice. Totuși, raționamentul egalității umane, spre deosebire de egalitatea matematică absolută, presupune o anumită diferență între persoanele care sunt comparate⁴. Prin urmare, egalitatea umană implică mai mult conceptul de similaritate, decât pe cel de identitate.

Diferențele dintre acest concept general și diferitele concepte specifice asupra egalității au determinat apariția unor interpretări multiple care au generat dezbateri controversate cu privire la definirea noțiunii de egalitate umană. În doctrina juridică internațională au fost unanim acceptate conceptele de egalitate formală și de egalitate substanțială/proporțională, completate de conceptul egalității morale.

¹ A se vedea Stefan Gosepath, *Equality*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, Editura Stanford University Press, 2001, p. 1-32.

² Sau mai multe (persoane).

³ Sau mai multe calități.

⁴ A se avea în vedere faptul că două persoane diferite nu pot fi niciodată absolut egale, iar dacă nu diferă între ele, atunci acestea nu sunt egale, ci sunt identice.

Egalitatea formală (de jure) reprezintă prima parte a teoriei lui Aristotel conform căreia celor egali trebuie să li se ofere un tratament egal. Prin urmare, toți membrii societății au drepturi și obligații egale care sunt reglementate de legislația națională, aplicabilă tuturor. Această formă de egalitate juridică s-a dovedit a fi bazată pe preferințe subiective, fie datorită modului de identificare a elementului comparativ necesar relației tripartite impuse de conceptul de egalitate⁵, fie datorită imposibilității de identificare a acestuia deși dezavantajele sunt evidente⁶, fie datorită imposibilității de a obține egalitatea de facto chiar dacă elementul comparativ a fost corect identificat. Egalitatea formală se aplică atât situațiilor clasice de discriminare, cât și situațiilor de tratament aparent inegal⁷.

Egalitatea substanțială/proporțională (de facto) reprezintă a doua parte a formulei lui Aristotel conform căreia este echitabil să se ofere tratament diferit celor inegali în vederea atingerii unor condiții sociale egale pentru toți membrii societății. În *Etica Nicomahică*, Aristotel distinge între egalitatea numerică și egalitatea proporțională, argumentând că oferind tratament identic tuturor se poate ajunge la tratarea inegală a celor egali și, implicit, la tratarea egală a celor inegali. Ca adevărata egalitate să existe, important este rezultatul final care distinge între egalitatea de facto și egalitatea de jure. Prin urmare, adevărata egalitate implică recunoașterea diferențelor în cauză și tratarea persoanelor diferite în mod diferit, astfel încât rezultatul final să-i aducă pe toți într-o poziție de egalitate. Pentru atingerea acestei forme de egalitate, statul este obligat să recurgă la acțiuni și măsuri „discriminatorii” legitime cunoscute sub denumirea de discriminări pozitive sau acțiuni afirmative. Egalitatea substanțială reprezintă, de fapt, egalitatea de șanse.

Egalitatea morală este definită ca fiind egalitatea de la natură ce revine individului la naștere și care impune aceeași demnitate și respect pentru fiecare ființă umană. Acest concept, inițial dezvoltat de biserica creștină - preluat ulterior atât de Talmud, cât și de Coran, a fost fundamentat în teoria contractului social, fiind un concept politico-filosofic, fără a produce efecte juridice.

⁵ A se vedea decizia Curții Europene de Justiție în cazul *Grant v. South-West Trains* în care Curtea a respins dreptul petentei de a primi indemnizația familială de călătorie deoarece locuia cu un partener de același sex. În urma solicitării de a compara situația petentei cu cea a unui bărbat locuind cu o femeie, Curtea a argumentat faptul că elementul comparativ corect pentru situația în cauză este acela al unui bărbat locuind cu un partener de același sex.

⁶ A se vedea decizia Curții de apel engleză în cazul *Croft v. Post Office* în care Curtea s-a confruntat cu situația în care unui transsexual i se refuzase de către angajator permisiunea de a folosi grupul sanitar feminin. Curtea a respins plângerea deoarece nu a putut impune un element comparativ deoarece asemenea situație comparabilă nu există. De asemenea, a se vedea cazurile Curții Europene de Justiție C-117/01 KB v. NHS (07.01.2004).

⁷ A se vedea decizia Curții Europene de Justiție în cazul *Caballero v. Fogasa* - C-442/00, para. 33.

Dreptul la nediscriminare

Dreptul la nediscriminare este corolarul principiului egalității și permite ca domeniul de aplicare al egalității să fie definit în mod concret, fiind alcătuit dintr-un ansamblu de drepturi individuale unanim recunoscute la nivel internațional⁸. Discriminarea, definită ca orice deosebire, excludere, restricție sau preferință menită să nege sau să refuze egalitatea în drepturi și/sau în tratament⁹ a unei persoane, reprezintă însăși negarea principiului egalității și, în același timp, un afront adus demnității umane. Dreptul la nediscriminare poate fi considerat un drept accesoriu în lipsa căruia implementarea principiului egalității nu poate fi realizată. Doctrina și practica juridică, precum și legislația în domeniu fac distincție între două forme de discriminare: directă și indirectă.

Discriminarea directă reprezintă tratamentul inegal datorat direct și explicit unor diferențe bazate exclusiv pe unul dintre criteriile de nediscriminare care nu pot fi justificate obiectiv. Prin urmare, discriminarea directă are loc atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană¹⁰, pe baza unui anumit criteriu care are ca scop sau efect restrângerea, înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice.

Discriminarea indirectă reprezintă o reglementare, o politică sau un program care, deși nu pare a fi discriminatoriu, produce un astfel de efect la implementare. Prin urmare, discriminarea indirectă se produce atunci când o prevedere, un criteriu sau o practică aparent neutră poate avea drept consecință un dezavantaj special pentru anumite persoane în funcție de un anumit criteriu – fie el rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată sau oricare altul – în raport cu altă persoană, cu excepția cazului în care acea prevedere, criteriu sau practică se justifică obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere ale aceluia scop sunt corespunzătoare și necesare¹¹.

⁸ Frederic Sudre, *Dreptul european și internațional al drepturilor omului*, Editura Polirom, 2006, p. 202.

⁹ A se vedea art. 2 alin. 1 din OG 137 din 31 august 2000, modificată.

¹⁰ A se vedea art. 2 alin. 2 din Directiva Consiliului Uniunii Europene 78/CE de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă din 27 noiembrie 2000.

¹¹ A se vedea art. 2 alin. 2 din Directiva Consiliului Uniunii Europene 43/CE de aplicare a principiului tratamentului egal al persoanelor, fără deosebire de origine rasială sau etnică din 29 iunie 2000.

Hărțuirea este considerată formă de discriminare atunci când are loc un comportament indezirabil legat de un anumit criteriu – fie el rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată sau oricare altul – care are ca scop sau ca efect lezarea demnității unei persoane sau crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau ofensator¹².

Respectarea principiului egalității și a dreptului la nediscriminare nu sunt întotdeauna suficiente pentru garantarea de facto a egalității. Adesea, se impun măsuri temporare speciale în vederea sprijinirii persoanelor sau grupurilor de persoane defavorizate pentru a atinge același nivel de egalitate socială cu ceilalți membri ai societății. Aceste măsuri au în vedere nu numai atingerea egalității formale, ci și a egalității substanțiale. Atâta timp cât aceste măsuri sunt necesare pentru reducerea nivelului de discriminare împotriva anumitor persoane sau grupuri de persoane și a atingerii egalității de facto, ele sunt legitime¹³ și nu intră în sfera discriminării, așa cum a fost aceasta prezentată mai sus, ci reprezintă o formă de discriminare pozitivă/acțiune afirmativă. Totuși, într-o societate democratică o astfel de „discriminare” trebuie să urmărească un scop legitim și să respecte „un raport de proporționalitate rezonabil între scopul urmărit și mijloacele utilizate pentru realizarea lui” .

3.2 Constatări specifice privind nivelul de predare a drepturilor omului în universități

Această secțiune are scopul de a aprecia gradul de integrare a educației pentru drepturile omului în universitățile din Republica Moldova. Pentru realizarea acestui deziderat au fost examinate planurile anuale de învățământ și curriculum-urile disciplinelor relevante care au fost disponibile pe paginile web a nouă universități din țară. Analiza a fost efectuată din punct de vedere comparativ, ținându-se cont atât de disciplinele dedicate drepturilor omului, cât și de acele programe care abordează tangențial

¹² A se vedea art. 2 alin. 3 din Directiva Consiliului Uniunii Europene 43/CE de aplicare a principiului tratamentului egal al persoanelor, fără deosebire de origine rasială sau etnică din 29 iunie 2000, precum și art. 2 alin. 3 din Directiva Consiliului Uniunii Europene 78/CE de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă din 27 noiembrie 2000.

¹³ A se vedea Comentariul general nr. 16/2005, Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale al Națiunilor Unite disponibil la adresa de web: www.un.org.

tematici în acest domeniu, inclusiv cele care vizează principiul egalității și nediscriminării (numărul de ore, nivelul de predare, statutul disciplinei (obligatorie/opțională).

Se constată un nivel insuficient de predare a educației pentru drepturile omului la nivel de licență, atât la facultățile de drept cât și la alte facultăți relevante. Disciplina „Protecția juridică a drepturilor omului” este opțională la toate facultățile de drept care au constituit obiect al acestei analize. Conținutul acestora nu cuprind elementele minime ale educației pentru drepturile omului. Alte discipline includ sporadic și insuficient standardele internaționale de protecție a drepturilor omului, principiile fundamentale ale drepturilor omului, sistemul regional și național de protecție a drepturilor omului și de protecție împotriva discriminării.

Mai promițătoare sunt programele de masterat instituite în cadrul facultăților de drept ale Universității de Stat din Moldova și a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți. Aceste programe post-universitare, în special programul de master de la Universitatea de Stat din Moldova, integrează de o manieră mai profundă cerințele minime de educație pentru drepturile omului.

1. Universitatea de Stat din Moldova (USM)

Universitatea de Stat din Moldova (USM) este prima instituție de învățământ superior cu statut de universitate din Republica Moldova, fondată la 1 octombrie 1946, care se bucură de o reputație ireproșabilă. La această universitate au fost analizate disciplinele predate la șase facultăți: Drept, Jurnalism și Științe ale comunicării, Asistență socială, Educație civică, Administrație publică, Pedagogie în învățământul primar și limba engleză și Pedagogie în învățământul primar și psihopedagogie. Totodată, au fost evaluate din punct de vedere al disciplinelor predate și nouă programe de master de la Facultatea de Drept și Facultatea de Jurnalism și Științe ale comunicării.

Facultatea de drept

Facultatea de drept formează specialiști în domeniul jurisprudenței. La licență, doar la disciplinele care asigură pregătirea de specialitate se predau două discipline dedicate drepturilor omului: „Protecția juridică a drepturilor omului” și „Dreptul Convenției Europene a Drepturilor Omului” (sem. VI, 120 ore per semestru). Ambele au statutul de discipline opționale, fiecare fiind prevăzute 120 de ore (45 de ore contact direct, 75 de ore studiu individual).

Conținutul disciplinei „Protecția juridică a drepturilor omului” este prezentat mai jos:

- Evoluția conceptelor politico-juridice privind drepturile omului;

- Aspectele teoretice ale instituției drepturilor omului
- Principiile aplicabile drepturilor omului;
- Categoriile de drepturi și libertăți consacrate de Constituția Republicii Moldova;
- Principiul non-discriminării ca principiu fundamental;
- Mecanisme jurisdicționale (judiciare) naționale de protecție a drepturilor omului
- Instituția ombudsmanului în Republica Moldova;
- Instituțiile publice centrale și instituțiile civile de protecție a drepturilor omului;
- Asigurarea respectării principiului transparenței în activitatea
- autorităților publice;
- Particularitățile protecției unor categorii de drepturi și persoane;
- Statutul juridic al persoanelor intern strămutate în Republica Moldova.

Concluzii preliminare: analiza primară a conținutului disciplinei relevă un nivel insuficient de integrare a standardelor și mecanismelor internaționale de protecție a drepturilor omului. Astfel, curricula nu include o abordare comprehensivă privind sistemul ONU de protecție a drepturilor omului. De asemenea, disciplina nu abordează sistemul regional de protecție a drepturilor omului.

Mai promițătoare sunt programele de masterat din cadrul facultății de drept. Astfel, au fost analizate și șase programe de master: (i) Programul la master în drepturile omului (2022-2023), (ii) Programul la master pe Drepturile Omului (2021-2022), (iii) Drept penal, (iv) Drept internațional, (v) Proces penal și criminalistică și (vi) Proceduri judiciare civile. Programele de master la facultatea de drept sunt prevăzute pentru o perioadă de un an și jumătate.

Master în drepturile omului (2022-2023). După cum rezultă și din denumirea programului, majoritatea disciplinelor includ tematica drepturilor omului. Programul de master este structurat cu respectarea *trinomului*: mecanisme de protecție a drepturilor omului, drepturi protejate și grupuri protejate împotriva discriminării.

Disciplinele care au prevăzute 180 ore sunt următoarele:

- Sistemul european de protecție a drepturilor omului.
- Dreptul internațional și UE al mediului;
- Dreptul material și procedural al CEDO;
- Dreptul internațional umanitar;

- Drepturile omului și obiectivele dezvoltării durabile;
- Migranții și beneficiarii de protecție internațională/Protecția persoanelor de etnie romă la nivel național și internațional.

Discipline cu 150 ore:

- Imigrația și advocacy pentru refugiați;
- Protecția legală a drepturilor copilului;
- Metode alternative de soluționare a litigiilor;
- Egalitate și nediscriminare/ Jurisprudența CEDO cu privire la protecția persoanelor și grupurilor vulnerabile.

În cadrul Programul la master pe drepturile omului pentru anul 2020-2021, au existat și disciplinele de bază care se studiază la licență, precum: Teoria generală a dreptului, Drept constituțional, Drept civil (partea generală), Drept penal (partea generală), Drept internațional public. Toate aceste discipline aveau prevăzute câte 180 ore fiecare. Tot în acest program, două discipline („Dreptul material și procedural al CEDO” și „Sistemul european de protecție a drepturilor omului - Dreptul internațional și UE al mediului”) aveau prevăzute câte 300 ore per disciplină.

Celelalte discipline specializate pe drepturile omului sunt: Dreptul internațional umanitar; Migranții și beneficiarii de protecție internațională/ Protecția persoanelor de etnie romă la nivel național și internațional; Imigrația și advocacy pentru refugiați; Protecția legală a drepturilor copilului; Metode alternative de soluționare a litigiilor; Egalitate și nediscriminare/ Jurisprudența CEDO cu privire la protecția persoanelor și grupurilor vulnerabile – câte 150 ore fiecare. De asemenea, în acest program nu se regăsește disciplina „Drepturile omului și obiectivele dezvoltării durabile”, introdusă în anul 2022.

Master în drept penal. Pentru programul de master în drept penal sunt prevăzute două module:

Modulul 1 (90 ore) – care vine să completeze cunoștințele și competențele obținute la licență (pentru absolvenții facultății de drept). La acest program, sunt predate două discipline relevante drepturilor omului: Drept penal european/Drept internațional penal, Respectarea drepturilor omului în dreptul penal. Ambele discipline sunt predate în anul I sem. II și durează câte 150 ore fiecare.

Modulul 2 (120 ore) – destinat studenților care au obținut diploma de licență în alt domeniu decât dreptul. Discipline relevante: Cadrul legal și mecanismele instituționale de protecție a copiilor (an. I sem. II – 180 ore); Respectarea drepturilor omului în dreptul penal și Malpraxis-ul medical (an. II sem. III).

Master în drept internațional. La acest program de master sunt două discipline aferente drepturilor omului: „Principiile aplicării CEDO în ordinea juridică internațională” și într-o oarecare măsură „Dreptul UE și integrare europeană”, în partea ce ține de tematica abordată în cadrul sesiunii referitor la evoluția drepturilor fundamentale în UE. Ambele sesiuni se predau în an. I sem. I și sunt pentru o durată de 180 ore.

În cadrul programului de masterul în proces penal și criminalistică, se predă: „Protecția drepturilor omului în procesul penal” (180 ore) și „Medicina legală” (150 ore), iar la programul de master în proceduri judiciare civile - “Procedura și practica CtEDO” (180 ore).

Concluzie: Facultatea de drept USM, ciclul de studii superioare de licență, include două discipline dedicate drepturilor omului, cu statut opțional. Acestea integrează parțial cadrul internațional, regional și național de protecție a drepturilor omului. Mai promițător este programul de master în drepturile omului, care integrează mai profund elemente esențiale ale educației pentru drepturile omului.

Facultatea de jurnalism și științe ale comunicării

Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării a fost înființată în 1980 și este un bastion al instruirii luptătorilor pentru adevăr și dreptate, o instituție care promovează valorile europene în pregătirea viitorilor jurnaliști și comunicatori.

În cadrul ciclului I - licență, sunt oferite trei specialități: Jurnalism și procese mediatice, Comunicarea și relații publice și Producție multimedia. Tot aici, sunt predate trei programe de studii la ciclul master: Producție video și media producting, Relații publice și publicitate, Managementul instituției media. Programele de studii au fost adaptate în anul 2022.

La toate cele trei specialități de la licență, Jurnalism și procese mediatice, Comunicare și relații publice și Producție multimedia, se predă disciplina „Instituțiile juridico-statale din RM”, care are o durată de 120 ore și este la alegere din cinci discipline. La primele două programe de studii se predă și „Legislația în domeniul mediatic-comunicațional” (120 ore), iar la Producție multimedia – „Dreptul de autor în multimedia” (120 ore, care este la alegere din două discipline.

Doar la specialitatea Jurnalism și procese mediatice, care presupune pregătirea jurnaliștilor universali (presa tipărită, RTV, agenții de știri și instituții media online), jurnaliști de înaltă calificare în corespundere cu standardele internaționale, în cadrul modulelor la libera alegere (care sunt patru la număr), a fost identificată o disciplină interesantă - *“Abordare integratoare de gen”* (150 ore).

În cadrul programelor de master nu a fost identificată nicio disciplină relevantă.

Concluzie: în cadrul facultății de jurnalism și științe ale comunicării educația pentru drepturile omului este integrată într-o manieră nesemnificativă. Integrarea drepturilor omului în curriculum-urile de predare ar trebui să includă, pe lângă abordarea integratoare de gen specificată mai sus, prevederile relevante ale Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice (art. 19), jurisprudența relevantă a Comitetului pentru Drepturile omului, prevederile relevante ale CtEDO (art. 10, at. 14), cadru legislativ și instituțional național de protecție a drepturilor omului, inclusiv mecanismele de protecție împotriva discriminării și discursului de ură.

Facultatea de asistență socială

Facultatea de asistență socială a fost instituționalizată în anul 1998 și are misiunea de a pregăti specialiști în domeniul asistenței sociale care să posede abilitatea de a analiza, a evalua și a interveni prin metode specializate pentru diminuarea problemelor/riscurilor la nivel individual, familial, comunitar și societal.

La acest program de studii, multe discipline sunt concentrate pe asistența socială a grupurilor vulnerabile. Mai jos sunt prezentate disciplinele relevante care fac parte din același grup:

- Asistența socială a persoanelor vârstnice și asistența socială a copilului aflat în situație de risc (180 de ore prevăzute pentru 3 discipline);
- Asistența socială a persoanelor cu comportament deviant și Asistența socială individualizată (120 de ore pentru 3 discipline);
- Asistența socială a persoanelor discriminate, asistența socială a refugiaților și Asistența socială a persoanelor în dificultate (90 de ore pentru toate 3);
- Asistența socială a persoanelor dependente de drog și Asistența socială a persoanelor infectate cu HIV/SIDA (180 de ore pentru 3 discipline);
- Asistența socială a tineretului și Incluziunea socio-profesională a șomerilor (120 de ore pentru 3 discipline);

-
- Domenii sociale (1. Asistența socială a persoanelor discriminate, 2. Asistența socială în sistemul de probațiune), Reintegrare socială a persoanelor liberate (Asistența socială în penitenciar etc.), Devianță și incluziune socială (Asistența socială a delicvenților etc) – 180 de ore pentru toate 3 discipline.

Alte discipline sunt: “Cadrul legislativ în domeniul social” (180 de ore) și „Instituțiile juridico-statale din RM”. Ultima se studiază într-un modul de 3 discipline pentru care sunt prevăzute 150 de ore per total.

Drepturile omului în asistența socială e o disciplină la alegere (în anul II, sem. IV) pentru care sunt prevăzute 60 de ore.

Concluzie: drepturile omului constituie o disciplină la alegere în cadrul Facultății de asistență socială. În condițiile deficitului de resurse umane specializate în domeniul drepturilor omului, urmează a fi considerate mai multe aspecte: conținutul disciplinei, numărul de studenți care aleg disciplina, impactul acesteia asupra beneficiarilor.

Facultatea Științe ale Educației

Specialitatea Educație civică

Specificul domeniului de formare constă în pregătirea studenților, viitorilor specialiști în predarea noilor discipline incluse la ciclul gimnazial și liceal „Educația pentru societate”, „Educația economică și antreprenorială”, „Bazele antreprenorialului”.

Următoarele discipline relevante au fost identificate:

- Drept constituțional și protecția juridică a drepturilor copilului (120 de ore);
- Instituțiile juridico-statale din RM (prevăzute 150 de ore pentru 5 discipline);
- Instituțiile de protecție a drepturilor copilului împreună cu Dreptul familiei (90 ore per total);
- Răspunderea contravențională a minorului, Delincvența juvenilă (90 de ore per total);
- Educația incluzivă (90 ore).

Specialitățile Pedagogie în învățământul primar și l. engleză și Pedagogie în învățământul primar și psihopedagogie

La specialitatea de Pedagogie în învățământul primar și l. engleză a fost identificată disciplina „Instituțiile juridico-statale ale RM”, pentru care este alocată un număr de 150 de ore pentru un număr de 5 discipline.

În cadrul specialității Pedagogie în învățământul primar și psihopedagogie au fost identificate mai multe discipline relevante precum: „Educația sexuală în școli” și „Gender educațional” (la alegere) pentru care sunt prevăzute 120 ore, „Educația incluzivă” face parte dintr-un modul din două discipline pentru care sunt prevăzute 180 ore. La ambele domenii de formare este predată disciplina Educația moral-spirituală și didactica educației moral-spirituale.

Concluzie: în cadrul facultății Științe ale Educației, disciplina Educație civică, sunt prezente elemente ale educației pentru drepturile omului, cu accent asupra drepturilor copilului. O abordare mai autentică ar integra o standardele internaționale prevederile Convenției cu privire la Drepturile Copilului, jurisprudența relevantă a Comitetului pentru drepturile Copilului, Convenției pentru Eliminarea Discriminării față de Femei, Convenției ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități. O atenție deosebită necesită a fi acordată mandatului Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului și a Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității.

2. Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM)

ASEM a fost fondată la 25 septembrie 1991, drept bază servind două facultăți din cadrul USM – „Economie”; „Economie a Comerțului și Merceologie” – și Institutul Economiei Naționale al Ministerului Economiei. În prezent, la ASEM, își fac studiile peste 13,5 mii de studenți, masteranzi și doctoranzi, activează 31 de doctori habilitați și peste 204 doctori în științe.

Facultatea de drept

La această facultate, în semestrul I se predă disciplina “Instituțiile de ocrotire a normelor de drept” care durează 150 ore, iar pentru studenții de la frecvență redusă – 180 ore. Tema a cincea din cadrul acestui curs se referă la „Centrul pentru drepturile omului. Avocații parlamentari”. O altă disciplină care se predă în anul 4, se. VIII este „Dreptul de gen”, pentru care sunt prevăzute 90 ore.

La cele patru programe de master: Politici economice și dezvoltare internațională; Analiza, monitorizarea și evaluarea politicilor economice; Economia unităților economice și teorie economică, nu a fost identificată nicio disciplină relevantă.¹⁴

Concluzie: în cadrul facultății de drept ASEM nu există o disciplină dedicată drepturilor omului. Anumite tematici, incluse în planurile de învățământ sunt învechite. Respectiv, nu țin cont de cadrul național actual de protecție a drepturilor omului și de asigurare a egalității.

Facultatea de Economie generală, specialitatea: asistență socială

Facultatea de Economie Generală are 3 specialități: Administrație Publică, Asistența Socială, Managementul Resurselor Umane. Unica disciplină „Drepturile omului și antidiscriminare” a fost identificată doar la specialitatea "Asistența socială". Tot la aceasta specialitate au fost depistate mai multe cursuri privind asistența socială pentru diferite categorii de grupuri vulnerabile, care sunt prezentate mai jos.

Printre cursurile obligatorii sunt următoarele:¹⁵

- Drept și legislație în asistența socială (150 ore) și Drepturile omului și strategii antidiscriminare (150 ore);
- Asistența socială a familie și a copilului (150 ore),
- Asistența socială a persoanelor delincvente (120 ore),
- Asistența socială în sistemul de probațiune (150 ore),
- Asistența socială a persoanelor cu dizabilități (120 ore),
- Asistența socială în UE (120 ore),
- Politici sociale (120 ore).

În anul II, sem. IV, „Asistența socială a persoanelor vârstnice” și „Asistența socială a persoanelor cu boli cronice și terminale” sunt discipline opționale, pentru care sunt prevăzute 120 ore fiecare.

La cele două programe de master: “Managementul în administrația publică” și „Managementul resurselor umane”, nu a fost identificată nicio disciplină relevantă educației pentru drepturile omului.

¹⁴ <https://egd.ase.md/files/studii/planuri/2020/fr/DREPT.pdf>

¹⁵ <https://ruapc.ase.md/files/studii/planuri/2021/zi/AS.pdf>

3. Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), a fost înființată la 16 octombrie 1992. La moment, ULIM se structurează în șapte facultăți cu misiune didactico-științifică, la care își fac studiile circa 6000 studenți, dintre care în jur de 1500 sunt studenți internaționali veniți din 15 state ale lumii. ULIM este integrată într-o puternică rețea de colaborare internațională: 100 de acorduri de colaborare bilaterală cu universități din 52 de țări.

Facultatea de drept

La această facultate au fost identificate următoarele discipline aferente drepturilor omului: Organele de Ocrotire a Normelor de Drept (obligatorie), Protecția juridică a drepturilor omului (disciplină opțională), Dreptul refugiaților (disciplină obligatorie), Dreptul internațional umanitar .

Conținutul curriculum-ului „protecția juridică a drepturilor omului” (90 de ore) este prezentat mai jos:

- Teoria Drepturilor Omului
- Mecanismele juridice naționale de consacrare și protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului
- Mecanismele juridice internaționale universale de consacrare și protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului
- Mecanisme de protecție a drepturilor fundamentale ale unor categorii de persoane.
- Conținutul disciplinei „drepturile refugiaților”:
- Natura juridică a dreptului refugiaților
- Principiile dreptului refugiaților.
- Legislația națională în materie de refugiați.
- Dreptul de azil în Uniunea Europeană. Sistemul Dublin.
- Protecția regională a refugiați-lor.
- Criterii și proceduri de determinare a statutului de refugiat
- Informația din țara de origine. Interviu. Evaluarea cazului.
- Excluderea. Încetarea protecției.
- Conflicte interne și dislocarea.
- Noțiuni generale privind apatridia.

La ciclul masterat sunt admiși absolvenții ciclului licența. Schimbarea domeniului de specializare la masterat este posibilă dacă solicitantul a acumulat minimum 20 credite (incluse în 180 sau 240 necesare) la ciclul licența la disciplinele ce țin de domeniul solicitat.

Astfel, de la unitățile de curs fundamentale de la master este relevant cursul „Protecția europeană a drepturilor omului”, iar de la unitățile de curs de specialitate: „Reglementarea principiului nediscriminării: teorie și practică europeană”, „Metode și forme de protecție aplicabile anumitor categorii de persoane în dreptul internațional contemporan” (Reglementarea migrației în dreptul internațional, Standarde și mecanisme europene de protecție a naționalilor).

Concluzie: ciclul de licență al facultății de drept ULIM prevede predarea unor discipline dedicate drepturilor omului. Similar celorlalte universități, disciplina în cauză are statutul opțional. Disciplina „drepturile refugiaților”, cu statut obligatoriu, este actuală și include subiecte pertinente, ancorate în cadrul internațional de protecție a drepturilor omului. Ciclul de masterat include disciplina „protecția europeană a drepturilor omului”. Ambele discipline includ elemente importante ale educației pentru drepturile omului.

Facultatea de asistență socială

La ciclul licență sunt relevante mai multe module care au tangență cu educația pentru drepturile omului:

1. *Modulul „Politici de protecție socială a populației în situații de risc”* are prevăzute 150 de ore care se divizează în două cursuri universitare: Protecția persoanelor cu dizabilități: modele și practici (90 ore) și Prevenirea violenței în familie: politici și strategii (60 ore).
2. *Modulul Incluziunea socială- teorie și aplicații* (150 ore): Legislația internațională/națională privind incluziunea socială (30 ore), Aspecte ale incluziunii persoanelor cu nevoi speciale (60 ore), Bariere de incluziune socială a persoanelor cu nevoi speciale și dezvoltarea competențelor sociale (60 ore).
3. *Modulul Pedagogia socială - teorie și aplicații* (150 ore): Pedagogia socială: istorie și domenii de aplicare (60 ore), Cadrul legislativ național și internațional privind protecția copilului și a familiei (60 ore).
4. *Modulul Cadrul legal al asistenței sociale* (120 ore): Dreptul și legislația în asistență (30 ore), Legislația familiei și protecției copilului (30 ore), Cadrul general de activitate al autorităților tutelare (60 ore)

-
5. *Modulul Diversitate socială și educație interculturală* (120 ore): Gen și educația de gen (60 ore)
Interculturalitate – pluriculturalism și educație pentru diversitate (60 ore)

La discipline de orientare spre specialitate pot fi identificate următoarele cursuri: Asistența cazurilor de abuz a copilului, Asistența sistemică a cazurilor de violență în familie, Justiția socială și coeziunea socială.

Concluzie: Modulele sus-menționate, predate în cadrul facultății de asistență socială, includ elemente pertinente din perspectiva drepturilor omului. Această abordare poate servi drept o sursă de inspirație pentru alte facultăți de asistență socială.

4. Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova (UCCM) a fost înființată în anul 1993 și este acreditată academic și științific, fiind unica instituție de învățământ superior din țară specializată în pregătirea specialiștilor în domeniul comerțului.

Facultatea de drept

În cadrul ciclului de licență se predă disciplina opțională “Organele de ocrotire a normelor de drept”, pentru care este prevăzut un număr de 150 ore. În sem. IV și în sem. VII au fost identificate discipline opționale precum: „*Protecția juridică a normelor de drept*” și „Jurisdicția constituțională și instituția ombudsmanului” [eroare depistată în titlul disciplinei].¹⁶

Facultatea oferă următoarele programe de master: Drept public, Drept economic, Dreptul financiar-fiscal, control și audit, Dreptul contractelor de muncă și managementul resurselor umane.

Doar la programele „Drept public” și „Dreptul contractelor de munca și managementul resurselor umane” se studiază instituția ombudsmanului și în descrierea programelor de master este indicat că după

¹⁶

https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fwww.uccm.md%2Fro%2Fimages%2Fstories%2F2017%2Fplan_studii%2FPlan%2520de%2520studii%2520Drept.docx&wdOrigin=BROWSELINK

absolvire poți sa lucrezi ca specialist în *Centrul pentru drepturile omului [emphasis added]*, specialist în organizațiile non-guvernamentale specializate în apărarea drepturilor omului.¹⁷

Concluzie: Informația sus-menționată relevă un grad scăzut de integrare a educație pentru drepturile omului, abordare învechită privind cadrul național și instituțional de protecție a drepturilor omului.

5. Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (USARB) este o instituție de învățământ superior, un centru științific, de instruire și cultură din nordul Republicii Moldova, care a dobândit prin realizările sale, în cei peste 60 de ani de activitate, o reputație de seamă, atât pe plan național cât și internațional, instruind specialiști calificați care activează în diverse domenii ale învățământului, științei și economiei naționale.

Facultatea de drept și științe sociale

În cadrul ciclului licență specializarea „Drept” nu a fost identificată nicio disciplină relevantă. Ciclul de master al facultății oferă un program în drepturile omului. Multe discipline sunt concentrate în mare parte drepturile grupurilor vulnerabile: Istoria drepturilor omului; Protecția drepturilor omului în diferite sisteme de drept; Instituția ombudsmanului - studiu comparat; Sistemul universal de protecție a drepturilor omului; Sisteme regionale de protecție a drepturilor omului; Sociologia drepturilor omului; Drept procedural și material CEDO; Protecția drepturilor copilului; Protecția drepturilor femeilor. Alte discipline precum Protecția drepturilor minorităților, persoanelor cu dizabilități, refugiaților, străinilor, deținuților etc. /tratamente inumane și degradante.

Alte programe de master de la Facultatea de drept și științe sociale sunt următoarele: Politici și servicii sociale pentru familie și copil, Supervizarea în asistența socială, Managementul administrației publice, Instituții de drept privat, Științe penale și criminologie, Relații de muncă și managementul resurselor umane. La aceste programe nu au fost identificate discipline aferente drepturilor omului, doar la Relații de muncă și managementul resurselor umane este prevăzută tematica „Non-discriminarea și protecția demnității lucrătorilor”.

¹⁷ <http://www.uccm.md/ro/index.php/component/content/article?layout=edit&id=722>

Concluzie: ciclul de licență al facultății de drept și științe sociale nu integrează educația pentru drepturile omului. Ciclul de masterat include unități fundamentale de curs în materia drepturile omului.

6. Universitatea de Studii Europene din Moldova

Universitatea de Studii Europene din Moldova (USEM) este o instituție privată de învățământ superior, care și-a început activitatea la 7 octombrie 1992 (fiind succesoarea instituției superioare de învățământ „Academia de Drept din Moldova”). Obiectivele principale ale USEM sunt: pregătirea, perfecționarea și recalificarea la nivel superior a specialiștilor și cadrelor științifice în diverse domenii, promovarea cercetărilor științifice, asigurarea aspirațiilor de aprofundare și extindere a studiilor superioare de licență, masterat și doctorat.

La Facultatea de drept sunt predate următoarele discipline care au tangență cu drepturile omului: Organele de ocrotire a normelor de drept (120 de ore în cumul cu mai multe discipline); Protecția civilă (Sem. III) și Egalitatea de gen (Sem. IV) la libera alegere, câte 120 de ore fiecare.

La ciclul master sunt predate patru programe de studii: Dreptul constituțional și administrativ, Dreptul economic, Dreptul internațional și Dreptul penal. La programul „Drept constituțional și administrativ” se predă „Instituția Ombudsmanului”, iar la „Drept economic - Problemele dreptului familiei și protecției copilului”.

Concluzie: Facultatea de drept USEM prevede o singură disciplină relevantă educației pentru drepturile omului, centrată pe egalitatea de gen.

7. Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Potrivit Deciziei Ministerului Educației și Cercetării a Republicii Moldova din 27 iunie 2022, Universitatea Agrară de Stat va fi absorbită de Universitatea Tehnică a Moldova.¹⁸ Universitatea Agrară de Stat din Moldova (UAM) fructifică o istorie de 85 de ani, care a debutat la 9 aprilie 1933 cu promulgarea de către MS Regele Carol al II-lea a Legii despre transformarea Secției de Științe Agricole a Universității din Iași în Facultatea de Științe Agricole cu sediul la Chișinău și a înregistrat multiple

¹⁸ <https://mec.gov.md/ro/content/universitati-moderne-pentru-o-dezvoltare-sustenabila>

schimbări în cadrul istoriei complexe a țării noastre. Pe lângă facultățile cu profil agricol au fost deschise și altele precum: finanțe și bănci, contabilitate, Drept și cadastru etc.

La Facultatea Drept și cadastru doar la ciclul de licență există disciplina “Organele de ocrotire a normelor de drept”, o temă fiind dedicată Oficiului Avocatului Poporului. La programul de master nu a fost identificată nicio disciplină relevantă.

Concluzie: educația pentru drepturile omului nu este integrată într-o manieră insuficientă în programele de studii ale UASM.

8. Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova (USMF „Nicolae Testemițanu”) este singura instituție de învățământ superior care instruește medici și farmaciști. Institutul și-a început activitatea la 20 octombrie 1945, având doar o facultate – cea de Medicină Generală, care întrunea 32 de catedre. Actualmente, USMF „Nicolae Testemițanu” este o instituție de învățământ superior, care pregătește cadre medicale și farmaceutice atât din țară, cât și de peste hotare. Universitatea a intrat în TOP 10%, regăsindu-se printre cele mai bune 2500 de universități din lume, conform Global Aggregate Ranking 2022 – agregator independent de evaluare a învățământului superior.

La universitate sunt următoarele studii superioare de licență (4 ani): Sănătate publică, Asistența medicală generală, Tehnologie radiologică, Optometrie, Fiziokinetoterapie și reabilitare.

Asistența medicală generală

La licență sunt obligatorii disciplinele: Medicina legală și Dreptul medical (60 ore), Sănătate mintală și psihiatrie.¹⁹ În cadrul cursului „Dreptul medical” studenții sunt familiarizați cu drepturile pacientului în calitate de Drepturi ale Omului. În urma reformei curriculare numărul de ore pentru curs au fost reduse cu 25%.

¹⁹ <https://medicina1.usmf.md/ro/specialitati-facultatea-de-medicina-nr-1/asistenta-medicala-general-a-studii-de-licenta-4-ani-0>

Un curs similar pentru rezidenți a fost acceptat doar pentru unele specialități ale profilului chirurgical. La nivelul educației medicale continue acest curs nu a fost solicitat de instituțiile medico-sanitare de la momentul lansării acestuia. Doar în cadrul Școlii de Management în Sănătate Publică din cadrul USMF „Nicolae Testemițanu”, audienții fac cursul Drepturile Omului și Dreptul medical. Practica medicală și cazurile mediatizate denotă necesitatea ca personalul medical să fie instruit în domeniul drepturilor omului și pacienților, fapt care va asigura atât protecția intereselor pacienților, cât și ale personalului medical.²⁰

Disciplinele „violența în familie și în bază de gen”, „Prevenirea traumatismelor și violenței” sunt opționale (câte 60 ore fiecare). La ciclul de master nu au fost identificate discipline relevante.

Sănătate publică

În cadrul ciclului de licență următoarele două discipline tangențiale drepturilor omului sunt relevante:

- Disciplina „Legislația în sănătate publică” este obligatorie, fiind prevăzute 60 de ore.
- Opțional poate fi ales cursul universitar “Prevenirea traumatismelor și violenței” (60 ore).

La programul de master “Sănătate publică mintală” sunt mai multe discipline aferente drepturilor omului, în special referitoare la grupurile vulnerabile, precum: Drepturile omului și legislația în sănătate mintală (180 ore), Sănătatea mintală a grupurilor social-vulnerabile, Servicii sociale pentru persoanele cu dizabilități și dependente, Servicii pentru copii și tineri cu tulburări din spectrul autismului, etc.

Fiziokinetoterapie și reabilitare

Ciclul de licență prevede posibilitatea de alege disciplina opțională “Drepturile omului în sănătate”, pentru care sunt prevăzute 60 ore. De asemenea sunt relevante alte două discipline: „Dreptul medical” (60 ore pentru trei discipline) și „Malpraxis și decizia morală în kinetoterapie și reabilitare” (90 ore).

La programul de studii “Tehnologie radiologică” se studiază obligatoriu „Drept medical și aspecte juridice ale profesiei”, iar la „Optometrie” obligatoriu „Psihiatria psihologia medicală și narcologia”, opțională fiind disciplina „Dreptul medical”.

²⁰ Informație extrasă din chestionarul completat de experți

În cadrul universității există următoarele studii superioare integrate (6 ani): Stomatologie (licență și master), Medicină, Farmacie, Medicina preventivă.

Pentru Facultatea de Stomatologie sunt obligatorii, atât la ciclul de licență, cât și la ciclul de master următoarele discipline: Medicina legală și Medicina socială.

Programul Medicină include disciplina obligatorie „Medicina legală”. Totodată, există disciplina cu statut opțional „Violența în familie și în baza de gen”, „Malpraxisul și decizie morală în medicina clinică”, iar facultativă fiind „Prevenirea traumatismelor și violenței”.

La Facultatea de Farmacie, stagiul practic poate fi realizat în „Management și legislație farmaceutică”, iar la Medicina preventivă opțional poate fi ales cursul universitar “Prevenirea și controlul traumatismelor”.

Concluzie: în cadrul USMFNT au fost identificate puține discipline relevante educației pentru drepturile omului, cu excepția disciplinei „Dreptul medical”. Analiza conținutului acestei curricule relevă un deficit de subiecte aferente drepturile omului, inclusiv cazuistica relevantă privind încălcarea drepturilor omului de către medici (malpraxis) inclusiv hotărârile relevante ale Curții Europene a Drepturilor Omului (art. 2 CEDO). Doar la Specialitatea de “Fiziokenoterapie” și specialitatea „Medicina legală” este introdusă ca disciplină opțională “Malpraxisul medical”.

9. Universitatea Pedagogică de Stat „ION CREANGĂ”

Universitatea din Chișinău a fost fondată la 16 august 1940, cu denumirea inițială Institutul Pedagogic Moldovenesc de Stat, care în 1955 a fost redenumit Institutul Pedagogic de Stat „ION CREANGĂ” din Chișinău. În anul 1992, Institutul este reorganizat în Universitatea Pedagogică de Stat „ION CREANGĂ” din Chișinău.

Actualmente, Universitatea Pedagogică de Stat “ION CREANGĂ” din Chișinău întrunește 5 facultăți. Pe parcursul ultimilor zece ani de activitate, Universitatea și-a lărgit considerabil profilul de pregătire a profesorilor școlari, a fost reînnoit nomenclatorul specialităților și au fost revăzute planurile de învățământ. Facultățile Universității pregătesc cadre didactice la peste 130 de programe de studii. Universitatea dispune de cadre didactice și științifice de o înaltă calificare. În prezent, își fac studii la

masterat 152 de persoane și la doctorat 110 specialiști, în istorie, pedagogie, psihologie, filologie, metodici particulare.

Facultatea Științe ale educației

La ciclul de licență sunt mai multe programe de studii, precum: Învățământul primar, Pedagogie în învățământul primar/pedagogie preșcolară, Pedagogie preșcolară etc. La programele de studii Învățământul primar și Pedagogie în învățământul primar/pedagogie preșcolară se regăsesc următoarele discipline: Psihologia educației și educația incluzivă (120 ore), Protecția socială (60 ore), Politici educaționale în context european, civilizația europeană (60 ore). Programul Pedagogie preșcolară include următoarele cursuri relevante: Integrarea copiilor cu CES în instituția de educație timpurie (120 ore) și Psihologia educației și educația incluzivă (120 ore).

La ciclul de master la fel sunt mai multe programe de master, precum: Management educațional, Management și consiliere în educație preșcolară, Management și consiliere în învățământul preșcolar etc. La toate programele se predă disciplina „Psihologia educației și educația incluzivă” (120 ore), doar la programul Management educațional a fost identificată o disciplină adițională “Politici educaționale și cadrul legislativ-normativ” (150 ore).

Facultatea de Psihologie și Psihopedagogie specială

La ciclul I există următoarele programe de studii: Asistența socială, Psihologie, Psihopedagogie, Psihopedagogie specială.

În cadrul programului Asistență socială au fost identificate următoarele discipline: Drept în asistența socială. Drept European (180 ore. An. II, sem III) –și la frecvența redusă este; Protecția civilă (60 ore extra curricular); **Asistența socială a grupurilor marginalizate social** – 180 ore (an. II, sem. II); **Protecția persoanelor supuse violenței și abuzurilor** (180 ore); **Asistența socială a persoanelor cu HIV SIDA** (120 ore); **Asistența socială a copilului aflat în situație de risc** (180 ore); **Asistența socială în sistemul de probațiune** (90 ore); **Asistența socială a familiei și copilului** (90 ore); **Protecția socială a persoanelor dezavantajate social** (persoane cu dizabilități, de vârstă a treia) – 180 ore. Disciplinele facultative sunt: Asistența socială a persoanelor discriminate, Asistența socială în penitenciar, Asistența socială a persoanelor traficate.

La programul de Psihologie sunt prevăzute următoarele cursuri relevante: Psihologia victimei (150 ore); Gender psihologia/Educația în familie/ Etnopsihologia si educația interculturala (150 ore), Psihologia educației și educația incluziva (120 ore). Discipline facultative: Protecția civilă, Educația sexuală, Protecția familiei.

La Psihopedagogie este identificată doar o disciplină relevantă: Psihologia educației si educația incluziva (180 ore). Discipline facultative: Protecția civilă, Educația sexuala, Protecția familiei.

La ciclul de master sunt următoarele programe de studii: Activitatea psiho-educățională de consiliere și psihoterapie a psihologului practic; Comunicarea alternativă. Limbajul semnelor și sistemul Braille; Consilierea și educația familiei; Educația integrată și terapia persoanelor cu cerințe educaționale speciale; Politici sociale de susținere a familiei și copilului; Logopedie și Servicii sociale în domeniul sănătății populației.

Disciplina care se regăsește majoritatea programelor este “Psihologia educației si educația incluzivă”, la programul de master „Educația integrată și terapia persoanelor cu cerințe educaționale speciale” sunt relevante cursurile: „Sistemul de protecție a copilului” (90 ore) și „Educația incluzivă, consilierea familiei și a copilului cu dizabilități” (150 ore).

La programul „Politici sociale de susținere a familiei și copilului” au fost identificate următoarele discipline relevante: Dreptul protecției sociale (150 ore), Dimensiunea de gen în domeniul politicilor sociale (150 ore), Politici europene de susținere a familiei și copilului (300 ore). Disciplina „Dreptul protecției sociale” se regăsește și la programul „Servicii sociale în domeniul sănătății populației”, care are o durată de 150 ore.

Concluzie: Cursurile sus-menționate integrază elemente ale educației pentru drepturile omului, în special incluziunea grupurilor vulnerabile. Totuși, nu a fost găsită nicio disciplină care ar fi concentrată expres pe drepturile omului.

3.3 Constatări specifice privind nivelul de predare a drepturilor omului în universitățile din Regiunea Transnistreană

Представленный анализ был проведен в рамках проекта “Strengthening protection of human rights on both banks of the Dniester/Nistru River through enhanced confidence building measures”, реализуемого Программой по правам человека Миссии ОБСЕ в Республике Молдова, с целью сбора данных и их оценки для определения качества и уровня преподавания прав человека в Приднестровском университете.

Методология оценки предусматривала анализ ситуации, связанной с уровнем преподавания международно-правовых аспектов прав человека в Тираспольском университете им. Т.Г. Шевченко, а также в Тираспольском юридическом институте им. М.И. Кутузова (далее - ТЮИ). Оценка проводилась на основе учебных планов и рабочих программ (курикулумов) с целью дать ответы на вопросы: на каких факультетах преподается тема прав человека, определить количество часов, оценить содержательное закрепление в учебном плане и курикулуме вопросов прав человека, а также, уровень преподавания. При проведении оценки тематика прав человека рассматривалась с более широкой точки зрения, включая аспекты разнообразия, инклюзивности и недискриминации.

Для выполнения исследования применялись комбинированные качественные методы анализа законодательства и релевантной информации, собранной из открытых источников, а также полученной в ходе интервью, которые носили, в том числе, и групповой характер.

В ходе оценки был проведен структурный и функциональный анализ 14 учебных планов вузов (12 учебных планов ПГУ и 2 учебных плана ТЮИ), проанализированы рабочие программы (курикулумы) по учебным курсам, из них нашли отражение в отчетных материалах оценки 30 рабочих программ, в том числе, 25 рабочих программы (курикулума) программ Тираспольского университета им. Т.Г.Шевченко и 5 программ Тираспольского юридического института им. М.И.Кутузова. Эксперт ограничился описанием указанного количества рабочих программ с учетом того, что отражение вопросов прав человека в большинстве случаев не отличается от представленных материалов.

Сформулированы выводы и рекомендации о том, как улучшить преподавание прав человека и как внедрить предлагаемый группой экспертов проект учебной программы\курикулума для студентов вузов левого берега.

Система высшего образования в Приднестровье включает в себя три государственных учебных заведения, а также негосударственные учреждения, являющиеся филиалами российских университетов.

Программы подготовки профессиональных кадров не включают специализированные учебные курсы либо дисциплины по правам человека. Права человека, тем не менее, преподаются в рамках специальных правовых дисциплин для студентов, обучающихся по направлениям подготовки: Юриспруденция, Правовое обеспечение национальной безопасности. Кроме того, обучение по т.наз. неюридическим специальностям, в рамках учебного плана по всем направлениям подготовки, предполагает наличие учебного курса «Правоведение» или «Основы права». Однако, количество часов, выделенное на определенную тему, затрагивающую\включающую вопросы прав человека, не позволяет детально остановиться на международно-правовых аспектах закрепления прав человека в зависимости от группы прав, а также провести детальный сравнительно-правовой анализ по каждому правовому институту.

Всего были проанализированы рабочие программы подготовки студентов двух вузов (более 50 рабочих программ), из них отражены в отчете 30 учебных программ: 25 Приднестровского государственного университета им. Т.Г.Шевченко и 5 программ Тираспольского юридического института им. М.И.Кутузова.

Выводы и рекомендации оценки основываются на международных стандартах прав человека, анализе отдельных положений законодательства Приднестровья, а также анализа содержания и количества учебных программ\курикулов и учебных курсов по правам человека (отдельных тем в программе учебного курса).

Масштаб и направленность

В фокусе оценки находились два государственных учебных заведения, где ведется обучение по программам подготовки специалистов высшего профессионального образования.

Методы анализа

Выбор методов анализа обусловлен необходимостью достижения цели оценки и охвата, с учетом имеющихся организационных возможностей местного эксперта, наибольшего количества респондентов (для проведения интервью), рекомендаций эксперта с правого берега и доступности учебных планов и учебных программ вузов.

Посредством качественных методов осуществлялся анализ законодательства и информации, собранной из открытых источников, а также полученной в ходе интервью, которые, в том числе, носили, как правило, групповой характер.

Анализ законодательства с учетом цели оценки ограничивался определением правового статуса вуза, нормативной правовой основы организации учебного процесса по направлениям подготовки.

Доступ к нормативным документам и инструкциям осуществлялся из открытых источников, на интернет-сайтах вузов, а также представленных местным экспертом как преподавателем вуза. Поскольку в рамках оценки не предполагалось обращение с официальными запросами о предоставлении информации в вузы, некоторые выводы основаны на информации, полученной в ходе интервью и фокус-группы, а также обработки анкет.

Всего было проведено 20 интервью, в которых участвовали 22 человека, в том числе – 10 преподавателей, включая 5 заведующих кафедрами Приднестровского университета – кафедры международного права и теории государства и права, кафедры конституционного, административного и муниципального права, кафедры гражданского права и гражданского процесса, кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики, кафедры журналистики. В интервью приняли участие преподаватели кафедры предпринимательского и трудового права (1 человек), кафедры педагогики и психологии (1 чел.), кафедры международного права и теории государства и права (2 человека – преподают курс Правоведение), а также преподаватели правовых дисциплин Тираспольского юридического института – 3 человека; 10 студентов – 7 (ПГУ), 3 (ТЮИ).

Темами интервью со студентами вузов и преподавателями, в т.ч. руководителями структурных подразделений, стали:

- содержание учебных планов и рабочих программ по дисциплинам, определение степени академической свободы при составлении программы курса;

- доступность источников юридической литературы и литературы по правам человека;

- использование при проведении учебных занятий материалов международных судебных инстанций и зарубежной судебной практики;

- отражение в программах\курикулах учебных курсов по правовым дисциплинам, а также по курсу «Правоведение» вопросов, касающихся защиты прав лиц с ограниченными возможностями и других вопросов, касающихся обеспечения недискриминации и равенства уязвимых категорий населения;

- удовлетворенность студентов результатами обучения, заинтересованность, пожелания по изменению\дополнению программы обучения;

возможности повышения квалификации педагогов, их переподготовки, содержания и мест прохождения повышения квалификации (личная удовлетворённость, оценка в отношении коллег).

Для корректировки, подтверждения, уточнения информации, полученной в ходе анкетирования (24 анкеты заполнено) и индивидуальных и групповых интервью, была проведена фокус-группа с приглашением преподавателей и студентов, а также представителей НКО левого берега, направлением деятельности которых является обучение в области прав человека, консультирование по вопросам прав человека (21 человек).

Оценка, Анализ и Рекомендации

Все полученные материалы и данные проанализированы с учетом поставленных задач и цели оценки. Вводы, сделанные местным экспертом по результатам проведения оценки легли в основу ряда рекомендаций, направленных на улучшение качества и повышение уровня преподавания прав человека в вузах Приднестровья. Обозначены проблемы, требующие принятия мер на уровне вуза, кафедры, факультета\института для обеспечения качественного обучения студентов по вопросам прав человека.

Трудности при осуществлении оценки и меры по их преодолению

Оценка основывалась на материалах, полученных из открытых источников информации, а также, с учетом доступа местного эксперта к документам вуза, как преподавателя. Отсутствие официального обращения к руководству вузов не позволило получить максимально большой объем данных для оценки.

Постковидная ситуация в регионе в ряде случаев была причиной нежелания и отказа потенциальных респондентов от интервью. Тем не менее, респонденты, принявшие участие в опросах, были достаточно открыты и с готовностью отвечали на вопросы.

Участники интервью, как правило, просили не указывать их данные и место работы в отчетной документации по проекту, хотя были достаточно открыты и охотно делились своим видением по вопросам обучения в области прав человека, были заинтересованы в получении итогового варианта курикулума по учебному курсу по правам человека, разработанному в рамках проекта.

УЧЕБНЫЕ ПРОГРАММЫ ВУЗОВ: СОДЕРЖАНИЕ, ПРОЦЕДУРА ПРИНЯТИЯ

Количество учебных дисциплин, объем учебных часов на освоение каждой дисциплины, а также требования к материально-техническому и кадровому обеспечению преподавания учебной дисциплины определяются на основе образовательного стандарта, что отражается в

содержании основной профессиональной образовательной программы. Основная профессиональная образовательная программа принимается высшим органом управления вузом – ученым советом и вводится в действие приказом ректора. ОПОП является основой для составления учебного плана – основного документа, содержащего сведения об учебных дисциплинах, количестве лет обучения, количестве зачетных единиц (кредитов) по каждому учебному предмету. Учебный план, который разрабатывается выпускающей кафедрой факультета или института на 5 лет.

На основе учебного плана и ОПОП по каждой учебной дисциплине составляется рабочая программа (курикулум), которая утверждается на заседании кафедры, ответственной за проведение занятий по дисциплине. Структура рабочей программы должна соответствовать по форме типовой рабочей программе, утвержденной приказом ректора и является единой для вуза. Ответственность за содержание рабочей программы несет разработчик – преподаватель кафедры, а также заведующий кафедрой. Заведующий кафедрой, как и декан факультета, наделены полномочиями по контролю проведения учебных занятий в соответствии с требованиями ОПОП, учебных стандартов и рабочих программ.

Следует отметить, что учебные планы по всем направлениям подготовки содержат дисциплину «Правоведение» или аналогичные, преподавание которых осуществляется силами профессорско-преподавательского состава кафедры международного права и теории государства и права Института управления, права и социально-гуманитарных наук Приднестровского университета. Т.обр., как было отмечено преподавателями и зав.кафедрами в ходе интервью, и форкус-группы, преподаватели учебного курса «Правоведение» - лица, имеющие юридическое образование, и в большинстве случаев, имеющие более или менее продолжительный опыт практической работы в сфере юриспруденции. ТЮИ учебным планом указанная дисциплина не предусмотрена, т.к. Это специализированное учебное заведение по подготовке юристов.

Ознакомление с содержанием рабочих программ и их анализ показали, что в большинстве рабочих программ по правовым дисциплинам в списке рекомендуемых источников литературы отсутствуют учебники и научные издания, а также статьи из периодических изданий зарубежных авторов.

Также лишь в нескольких рабочих программах эксперт нашла указание на международные правовые акты как рекомендуемые нормативные источники. Ни в одной из 14 программ по учебному курсу «Правоведение» в числе источников не указаны международные правовые акты в сфере прав человека, хотя тематика лекционных и практических (семинарских занятий)

включает темы, касающиеся отдельных видов прав человека, например, такие темы, как Основы трудового права, основы гражданского права, основы уголовного права и др.

В рабочих программах учебных курсов по правовым дисциплинам для студентов, обучающихся по направлениям подготовки «Юриспруденция», «Правовое обеспечение национальной безопасности», из 10 полученных для анализа программ по спецдисциплинам, в 5-ти есть указания на международные нормативные правовые акты в списке рекомендуемых источников. Причем, в рамках программы учебного курса «Адвокатура» есть тема: «Адвокат в Европейском суде по правам человека». На рассмотрение этой темы выделено для студентов дневной формы обучения на проведение практических занятий 2 часа, и на самостоятельную работу - 4 часа. В списке используемых источников указаны лишь нормативные правовые акты Приднестровья, указаний на сайты международных организаций и международных судебных инстанций в указанной рабочей программе и в других, также нет.

Следует отметить, что международные нормативные правовые акты указаны как рекомендуемые при подготовке источники в рабочих программах по специальным юридическим дисциплинам, таким, как, «Права человека в современном государстве» (для студентов магистратуры), «Право международных организаций», «Правовое регулирование международной безопасности» (для студентов, обучающихся по направлению подготовки «Правовое обеспечение национальной безопасности»), «Право социального обеспечения», с\к «Ответственность за нарушение прав человека в сфере труда» (для студентов, обучающихся по направлению подготовки «Юриспруденция», профили подготовки - «Гражданско-правовой», «Уголовно-правовой», «Государственно-правовой», «Международно-правовой»).

Обращает на себя внимание тот факт, что в рабочей программе учебного курса «Права человека: внутригосударственный и международный механизмы защиты», нет указания и ссылок на международные нормативные правовые акты.

В отчете по результатам анализа рабочих программ\курикулов данные приводятся по нескольким программам для сравнения, поскольку, как правило, в рабочих программах\курикулах по отраслевым правовым дисциплинам, как рассказали на интервью преподаватели правовых дисциплин, при рассмотрении темы «Источник и права», они уделяют внимание международным правовым актам, однако на вопрос, почему эти акты не указаны среди рекомендуемых, ответить затруднились.

Следует отметить, что в фокус оценки попали учебные планы подготовки специалистов уровня бакалавриата и специалитета (I ступень высшего образования), а также магистратуры (II ступень

высшего образования). Однако, в приложении к отчету (таблица №1 и № 2) представлена лишь одна рабочая программа учебного курса подготовки уровня магистратуры по учебной дисциплине: Права человека в современном государстве (для студентов направления магистерской подготовки «Административно-процессуальная деятельность государственных органов»), по причине того, что учебным планом других магистерских программ не предусмотрен учебный курс «Права человека.

Участники интервью – заведующие кафедрами обратили внимание на то, что преимущественно студентами магистратуры являются лица, получившие образование первой ступени – бакалавр юриспруденции (примерно 70% от количества студентов). Поэтому на вопрос о целесообразности введения в магистратуре учебного курса «Права человека» большинство из опрошенных ответили, что это будет продуктивно в случае если содержание курса по правам человека будет соотноситься с тематикой программы магистерской подготовки, например: Социально-экономические права человека; Политические права человека и др.

ТЕМАТИКА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Оценка качества и уровня преподавания прав человека в Приднестровском университете им. Т.Г. Шевченко и Тираспольском юридическом институте им. М.И. Кутузова проводилась на основе анализа содержания рабочих программ \курикулов, а также учебных планов по следующим специальностям/направлениям подготовки: юриспруденция, в т.ч. 4 программы магистерской подготовки; медицина/лечебное дело, в т.ч. стоматология и фармация; государственное и муниципальное управление; журналистика; педагогика и психология; социальная работа; филология.

Всего было проанализировано более 50 рабочих программ, в отчет по результатам оценки вошли данные о 30 рабочих программах.

Из всего количества рабочих программ только две напрямую затрагивают вопросы прав человека и дают основания рассматривать их как преподавание отдельных учебных дисциплин по правам человека.

Это рабочая программа учебного курса «Права человека в современном государстве» в рамках учебного плана направления магистерской подготовки «Административно-процессуальная деятельность государственных органов», дисциплина преподается на 2 курсе, в объеме 32 часов для студентов дневной формы обучения. В перечне тем указанного учебного курса рассматриваются такие вопросы, как история становления прав человека, основные теории прав человека, различные подходы к классификации прав человека, проблемы защиты прав человека.

В рамках отдельных тем рассматриваются: Общая характеристика основных документов в области прав человека; Принципы, пределы и основания ограничения прав и свобод человека. Формой контроля по результатам изучения дисциплины является зачет с оценкой.

Представляется, что учебные и методические материалы, наработанные в рамках подготовки данного курса, могут быть полезны для дальнейшей работы над универсальным учебным курсом по правам человека для студентов Приднестровского вуза. На сегодняшний день по указанной программе магистерской подготовки «Административно-процессуальная деятельность государственных органов» обучается по дневной и заочной формам обучения не более 40 студентов. В соответствии с учебным планом только эти студенты являются слушателями данного учебного курса.

Вторым учебным курсом, рассчитанным на студентов-юристов, является учебный курс «Права человека: внутригосударственный и международный механизмы защиты». Данная учебная дисциплина содержится в учебном плане подготовки специалистов –юристов по специальности «Правовое обеспечение национальной безопасности», специализация – международно-правовая. Рабочая программа содержит 6 тем лекционных и семинарских (практических) занятий, непосредственно касающихся проблематики прав человека (см. Приложение 1).

Однако, как было отмечено ранее, в указанной рабочей программе отсутствуют международные правовые акты, рекомендуемые студентам для изучения в рамках подготовки по данной учебной дисциплине. Этот факт вызывает удивление, поскольку в перечень вопросов к зачету есть такие вопросы, как: Правовая характеристика Всеобщей декларации прав человека, история принятия, основные закрепленные права, значение на международном уровне и в правоприменительной практике и др., касающиеся характеристики международных правовых актов.

Анализ учебных планов и рабочих программ Приднестровского университета по правовым дисциплинам позволил выявить ряд учебных дисциплин, в программах которых имеются темы, в той или иной степени затрагивающие вопросы прав человека, и это отражено в рабочей программе. Среди таких курсов: Право социального обеспечения; с/к Ответственность за нарушение прав человека в сфере труда; Адвокатура; Уголовное право (Общая и Особенная части); Прокурорский надзор; с/к Защита прав и законных интересов подозреваемого, обвиняемого и подсудимого; Право международных организаций; Правовое регулирование международной безопасности.

Рабочие программы Тираспольского юридического института по следующим учебным дисциплинам: Международное право; Конституционно-правовой статус личности; Административное право; Гражданское право; Международное частное право были доступны для оценки экспертом.

Ознакомление с тематикой лекций и семинарских занятий, а также со списком источников литературы по учебному курсу, позволяет сделать вывод о направленности учебного процесса по освоению дисциплины на теоретические аспекты и положения, историю становления отдельных правовых институтов, касающихся вопросов прав человека. Содержание рабочих программ не позволяет судить о перечне практических заданий, которые получают студенты, но такие вопросы\темы, как анализ судебной практики по вопросам защиты прав человека; международно-правовые способы защиты прав человека и некоторые другие, традиционно рассматриваемые в рамках тематики изучения прав человека.

Тематика лекционных и практических, а также самостоятельных работ по учебным дисциплинам подготовки студентов-юристов в Приднестровском университете и ТЮИ позволяет предположить, что отдельные вопросы прав человека затрагиваются в процессе проведения лекции семинаров, но лишь в объеме, требуемом для изучения отдельных правовых институтов и отраслевых правоотношений, например: в семейном праве – права и обязанности родителей и детей; в трудовом праве – права работника и работодателя в трудовом правоотношении и др.

Говоря об обучении правам человека студентов, обучающихся по т.наз. неюридическим специальностям, в учебном плане каждого из направлений имеется учебная дисциплина «Правоведение» либо «Основы права». В рамках проводимой оценки были получены и проанализированы рабочие программы подготовки студентов по 15 направлениям. Все рабочие программы объединяет тот факт, что в рамках отдельной темы или раздела учебного курса вопросы прав человека не выделены ни в одной программе. Хотя практически в каждой рабочей программе имеется тема «Источники права». По словам студентов, принявших участие в опросе, например, студенты филологического факультета, прослушавшие на момент опроса курс правоведения, отметили, что на лекциях им рассказывали о международных правовых актах и международных организациях, например ООН.

Для студентов медицинского факультета, специальность «Стоматология» предусмотрен учебный курс «Этика, права и менеджмент в стоматологии». Один из разделов курса называется «Юридическая составляющая стоматологической деятельности. Право в стоматологии». В этом разделе есть такие темы, как: Законодательство в сфере охраны здоровья граждан, в которой

запланированы следующие вопросы: Права и обязанности граждан в сфере охраны здоровья. Права и обязанности медицинских работников. В теме «Основы защиты прав пациентов» выделены вопросы: 1. Международное и законодательство по вопросам защиты прав пациентов. 2. Права пациента. 3. Виды нарушений прав пациента.

Имеющаяся информация дает основания предположить возможность раскрытия указанных вопросов с позиции основ прав человека.

В остальных рабочих программах по курсу «Правоведение» содержание тем и разделов не позволяет конкретизировать и понять какво содержание материала, который получают студенты на занятиях. Это объяснимо, поскольку, помимо рабочей программы, преподаватель вправе подготовить и передать студентам методические указания, курсы лекций, краткие конспекты лекций, а также излагать материал с учетом принципа академической свободы.

Тот факт, что учебные занятия по дисциплине «Правоведение» на всех факультетах проводятся преподавателями-юристами, дает основания предположить, что изложение материала и практические занятия проводятся с акцентом на правовые способы защиты прав человека на национальном уровне, нормативное закрепление в национальном законодательстве основных прав и способов их защиты. По крайней мере, содержание рабочих программ, позволяет сделать такой вывод.

Однако при обсуждении в фокус-группе преподаватели отметили, что в последнее время наблюдается тенденция на некоторых факультетах\специальностях, что специализированные правовые дисциплины преподаются специалистами – не юристами. Например, на экономическом факультете, ПГУ, курс Коммерческое право, Основы профессиональной деятельности, и некоторые другие преподаются специалистами в области экономики и менеджмента, что, по мнению руководства факультета, может обеспечить акценты на специфике деятельности специалиста. Участники фокус-группы критически оценили такой подход.

ИТОГОВЫЕ ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Выводы:

В вузах Приднестровья подготовка специалистов осуществляется на основе основных профессиональных образовательных программ и учебных планов, разработанных в соответствии с ними. Содержание каждой рабочей программы\курикулума по учебной дисциплине определяется преподавателем, на основе образовательных стандартов, утверждается заведующим кафедрой и согласуется с деканом факультета (директором института).

Академическая свобода позволяет преподавателям быть достаточно самостоятельными при выборе методов преподавания, а также источников учебной и нормативной литературы по дисциплинам.

Оценка рабочих программ и учебных планов двух государственных вузов Приднестровья показала, что с учетом представленной эксперту и имеющейся в наличии информации, только два учебных курса напрямую посвящены правам человека: Права человека: внутригосударственный и международный механизмы защиты; Права человека в современном государстве.

В учебном плане по каждому направлению подготовки специалистов неюридических специальностей есть учебная дисциплина «Правоведение». Объем учебных часов определяется учебным планом по каждому направлению подготовки; содержание дисциплины (рабочей программы) строится на основе стандарта обучения (ОПОП).

В учебных планах подготовки специалистов на различных направлениях отсутствуют учебные курсы по правам человека, разработанные с учетом специфики будущей профессиональной деятельности (педагогика, медицина, журналистика, публичное управление и д.). Рабочие программы по дисциплине «Правоведение» составлены на основе общего подхода к изложению основных вопросов по каждой отрасли права. В каждой рабочей программе выделяется тема «Источники права», которая предполагает ознакомление и с международными нормативными актами.

Проведенные интервью, анализ анкет, работа фокус-группы, показали достаточный уровень заинтересованности преподавателей и студентов проблематикой прав человека как предмета преподавания/изучения.

В рабочих программах\курикулах по правовым дисциплинам, преподаваемым студентам юридических специальностей вопросы недискриминации, равенства, инклюзивности, присутствуют в перечнях тем и вопросов для изучения. Объем в каждом учебном курсе зависит от содержания базовых нормативных актов и закрепления соответствующих прав и гарантий в нормах действующего законодательства (например, в курсе Трудового права – раскрываются вопросы запрета дискриминации в трудовых отношениях, обеспечения гарантий отдельных категорий работников и др.; в курсе Права социального обеспечения – вопросы, связанные с обеспечением гарантий оказания социальной помощи лицам, нуждающимся в ней в силу возраста, состояния здоровья и др.)).

Для преподавателей правовых дисциплин, в т.ч. «Правоведения» возможность повышения квалификации и уровня профессиональных знаний в сфере прав человека ограничена, как правило, стажировками, курсами в вузах, а также, на базе практикующих органов\инстанций. Также у преподавателей есть возможность посещения тренингов (семинаров) в т.ч. по правам человека, которые организуются местными НКО. Однако такое участие не учитывается по месту работы в качестве повышения квалификации.

Оценка представленных рабочих программ показала практически полное отсутствие в списках рекомендуемой литературы источников учебной и научной литературы по правам человека, изданных за последние 2-3 года. Также наблюдается отсутствие работ зарубежных авторов, за исключением российских.

Характерной чертой 18 из 30 рабочих программ является отсутствие международных правовых актов, рекомендуемых студентам для изучения в рамках подготовки по данной учебной дисциплине (правоведение либо курс по правовой дисциплине).

Рекомендации:

Разработать и внедрить в учебный процесс в вузах Приднестровья курикулум по курсу «Права человека».

В структуре учебного курса «Права человека» предусмотреть модули (разделы, темы), которые могли бы использоваться в рамках любой правовой дисциплины, например: Источники правового регулирования прав человека.

С учетом обучения по направлению подготовки, предусмотреть включение в программы курсов «Правоведение» вопросов защиты прав отдельных категорий лиц; права лиц с ограниченными возможностями; права детей; права пациентов; права лиц пожилого возраста; и др.

Рекомендовать вузам провести детальный мониторинг содержания учебных планов и рабочих программ в целях определения возможности их корректировки и включения тематики прав человека и отдельно учебного курса «Права человека».

Провести обучающие тренинги для преподавателей правовых дисциплин, направленные на коррекцию рабочих программ по читаемым ими дисциплинам с учетом тематики прав человека.

Рекомендовать вузам пополнить библиотечные фонды, в т.ч. электронные библиотеки учебной и методической литературой по правам человека, в том числе, на иностранных языках.

Провести оценку потребности и удовлетворенности студентов объемом и содержанием информации в рамках учебного курса «Права человека».

Рекомендовать вузам провести детальный мониторинг содержания учебных планов и рабочих программ в целях определения полноты отражения вопросов обеспечения недискриминации и равенства с учетом специфики направления подготовки студентов.

Рекомендовать вузам при разработке тематики курсовых и дипломных работ больше внимания уделять тематике прав человека; темы формулировать с учетом общепринятых и закреплённых в международных стандартах по правам человека терминов.

Активизировать деятельность юридической студенческой консультации в Приднестровском университете, на базе которой у студентов есть практическая возможность применения законодательства о правах человека.

Поощрять участие преподавателей и студентов в неформальном обучении в области прав человека: НКО, летние школы, семинары, тренинги, стажировки.

Рекомендовать вузам в рамках факультативных (дополнительных, внеплановых) курсов и программ более активно привлекать представителей правозащитных НКО, которые имеют опыт работы в области прав человека, для проведения тренингов со студентами, а также для проведения тематических лекций как приглашенных лекторов по проблематике прав человека.

3.4 Recomandări specifice nevoilor de predare în mediul universitar

Având în vedere constatările prezentate mai sus, se impun trei seturi de recomandări:

- recomandări care vizează politicile publice educaționale din Republica Moldova;
- recomandări adresate conducerii universităților și facultăților din Republica Moldova;
- recomandări pentru cadrele didactice care predau sau vor predă o disciplină distinctă sau în conținutul căreia este inclusă tematica drepturilor omului.

Recomandări care vizează politicile publice educaționale din Republica Moldova:

- dezvoltarea și intensificarea predării temelor de drepturile omului în învățământul preșcolar prin includerea a cel puțin unei discipline de drepturile omului sau educație pentru cetățenie democratică în planul de învățământ al fiecărui ciclu de studii: preșcolar, primar, gimnazial și liceal. Această recomandare răspunde măsurilor de implementare a *Cartei Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educația pentru drepturile omului* a cărei implementare de către toate statele membre a fost evaluată în prima parte a anului 2022;

- completarea standardelor de acreditare a programelor educaționale universitare astfel încât acestea să includă, la nivel de studii de licență, predarea disciplinei de drepturile omului ca disciplină obligatorie și dezvoltarea unei clinici juridice de drepturile omului în fiecare facultate de drept din Republica Moldova. Participarea studenților facultății la activități practice, la concursuri naționale și internaționale de drepturile omului reprezintă punctaj suplimentar pentru acreditarea programului educațional;
- completarea standardelor de acreditare a programelor educaționale universitare de licență pentru specializări din domeniul științelor socio-umane și militare (științe politice, asistență socială, medicină, școli militare, administrație publică, profesii pedagogice și jurnalism sau științele comunicării). Participarea studenților facultății la activități practice, la concursuri naționale și internaționale de drepturile omului reprezintă punctaj suplimentar pentru acreditarea programului evaluat.

Recomandări adresate conducerii universităților și facultăților din Republica Moldova:

- analizarea planului de învățământ al fiecărei facultăți și includerea disciplinelor de drepturile omului la specializările pentru care aceste cunoștințe sunt necesare, în special la toate facultățile de drept și la specializările de științe politice, asistență socială, medicină, școli militare, administrație publică, profesii pedagogice și jurnalism sau științele comunicării;
- alocarea resurselor necesare pentru implementarea cursurilor de drepturile omului și a clinicilor juridice;
- sprijinirea corespunzătoare a formării profesionale anuale a cadrelor didactice care predau disciplina de drepturile omului.

Recomandări pentru cadrele didactice care predau sau vor predă o disciplină distinctă sau în conținutul căreia este inclusă tematica drepturilor omului:

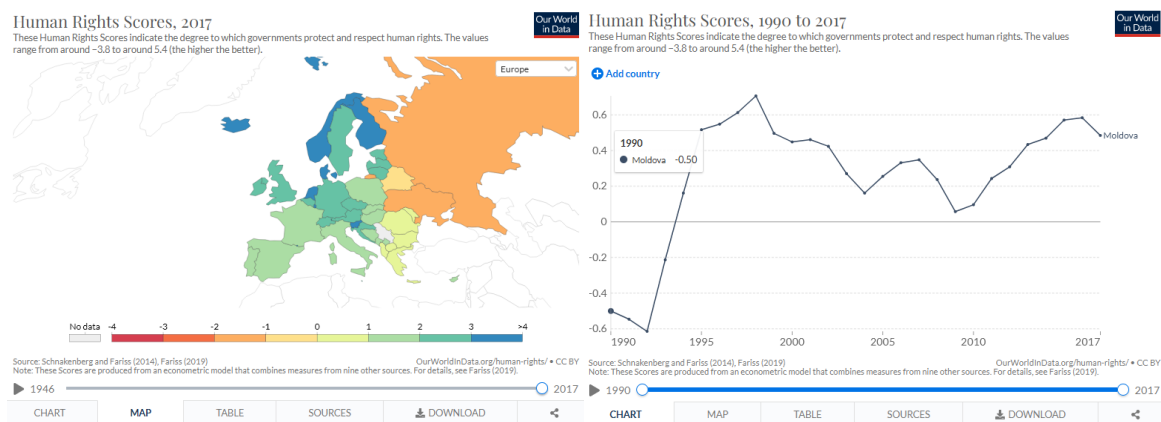
- construirea unui plan al disciplinei cât mai aproape de realitățile actuale din societatea Republicii Moldova, care să includă atât sistemul ONU de protecție al drepturilor omului, cât și sistemul regional și național (elemente din practica instituțiilor naționale independente), cu elemente practice de actualitate (cauze recente și discuții pe recomandările anuale ale instituțiilor naționale de drepturile omului și ale organizațiilor internaționale);
- suplimentarea activităților de curs cu activități de seminar de tip clinică juridică (sistem inovativ de învățare care îmbină predarea, învățarea, cercetarea și practica juridică);

-
- în contextul statutului opțional al disciplinei, se recomandă popularizarea activă a acesteia în rândurile studenților, inclusiv prin: prezentări, diseminarea de pliante, organizarea de concursuri privind cunoașterea și relevanța drepturilor omului, implicarea studenților care au beneficiat anterior de curs.

Aceste recomandări vor fi completate de elemente practice care sunt dezvoltate în capitolul următor. Ele urmează aspectele metodologice din primul capitol și acoperă recomandări de actualizare a informațiilor predate, pregătirea profesională continuă, conectarea la comunitatea europeană și internațională a profesorilor de drepturile omului.

CAPITOLUL 4. INSTRUMENTE PRACTICE DE PREDARE PENTRU PERSONALUL DIDACTIC DIN UNIVERSITĂȚI

Analiză comparativă a nivelului de predare a drepturilor omului în Republica Moldova a pornit de la datele raportate în plan internațional de către guvernele lumii. Astfel, *Our World in Data* a raportat că Moldova se clasa în anul 2017 între 0 și 1 pe o scală de la -4 la +4, cu o pantă de protejare și respectare a drepturilor omului în descreștere între 2016 și 2017²¹. Aceste date cuprind ultimele informații analizate în plan internațional și raportate de Guvernul Moldovei.

Clasamentul internațional plasează Republica Moldova, alături de Georgia, Armenia și Mongolia, printre fostele state membre U.R.S.S. cu cel mai ridicat scor de promovare și respectare a drepturilor omului. Totodată, raportată la statele membre U.E., Republica Moldova, alături de Bulgaria, Grecia și România, se află printre statele care au cel mai redus nivel de promovare și respectare a drepturilor omului.

Având în vedere această plasare a Republicii Moldova în plan regional din punct de vedere al respectării drepturilor omului, dar și constatările menționate în cadrul capitolului precedent, ca urmare a analizei de

²¹ Datele prezentate în cele 2 imagini despre scorul în raport cu respectarea drepturilor omului acordat Republicii Moldova poate fi accesat aici <https://ourworldindata.org/human-rights>

cercetare fundamentală realizată în cadrul prezentului proiect, s-a configurat necesitatea dezvoltării unor recomandări care vin în sprijinul cadrelor didactice din Republica Moldova pentru:

- îmbunătățirea nivelului de cunoștințe generale în domeniul drepturilor omului;
- crearea unor instrumente performante de predare;
- conectarea la comunitatea europeană și internațională a profesorilor de drepturile omului.

4.1 Îmbunătățirea nivelului de cunoștințe generale în domeniul drepturilor omului

În vederea formării rapide, performante și gratuite a cadrelor didactice care predau sau urmează să predea disciplina de drepturile omului pot fi utilizate diverse platforme internaționale. Astfel, pot fi accesate cursuri gratuite de pregătire profesională continuă în domeniul drepturilor omului care au fost dezvoltate de Consiliul Europei, Amnesty International, Human Rights Watch și Human Rights Careers.

- Consiliul Europei a dezvoltat platforma HELP²² cu numeroase cursuri online care acoperă diverse subiecte legate de drepturile omului, reflectând domenii specifice de activitate. Cursurile HELP sunt unice, deoarece combină legislația și jurisprudența instanțelor UE și a Consiliului Europei și, totodată, ajută practicienii să predea sau să aplice ambele sisteme juridice într-un mod practic și eficient. Cursurile sunt gratuite și disponibile, cu acces nelimitat, pentru oricine își creează un cont pe platforma online HELP. Cursurile pot fi urmate oricând dorește cursantul să acceseze materialele online și să dea testele pentru obținerea unei diplome de finalizare a acelor cursuri. Unele cursuri sunt traduse în română și/sau rusă, iar codul de limbă se găsește sub imaginea cursului pe care cursantul dorește să îl acceseze;
- Human Rights Careers²³ a dezvoltat o altă platformă dedicată profesioniștilor din domeniul drepturilor omului care oferă o serie de cursuri online gratuite și tematice. Aceste cursuri sunt dezvoltate și predate de universități prestigioase (Harvard, Stanford, Louvain, London, Utrecht, Zurich, Johns Hopkins, Geneva²⁴ etc.) sau ONG-uri repute în domeniul drepturilor omului. Spre deosebire de cursurile oferite de platforma HELP care dau libertate deplină cursantului să

²² Platforma HELP poate fi accesată la adresa web <http://help.elearning.ext.coe.int>

²³ Platforma Human Rights Careers poate fi accesată la adresa web <https://www.humanrightscareers.com/magazine/5-ways-to-obtain-high-quality-human-rights-education-for-free>

²⁴ Cursurile acestor universități pot fi accesate la următoarea pagină web în funcție de disponibilitate și durată <https://www.humanrightscareers.com/courses>

parcure materialul didactic în funcție de propriul ritm de învățare, cursurile HRC pun la un loc profesori, funcționari, activiști și alte categorii de cursanți din întreaga lume. Acestea oferă o marjă redusă de libertate în parcurgerea materialelor de învățare, fiind necesară alocarea a 3-5 ore/săptămână pentru studiu pe durata desfășurării acestor cursuri care sunt planificate în intervale concrete de timp. Dacă se dorește primirea unei diplome care să ateste parcurgerea cursului respectiv se plătește o taxă, iar pentru cursanții care nu pot acoperi taxele respective de emitere a diplomei de participare pot fi oferite burse.

- Platforma dezvoltată de Amnesty International²⁵ pune la dispoziția profesioniștilor în domeniul drepturilor omului cursuri tematice și adaptate la realitățile și provocările internaționale și regionale anuale. Spre deosebire de platformele precedente, care dezvoltă cursuri ample ce pot fi parcurse de-a lungul unor perioade lungi de timp, cele dezvoltate aici sunt foarte scurte, de câteva ore.
- Human Rights Watch²⁶ a dezvoltat o platformă complet deschisă de cursuri online care sunt disponibile și pe YouTube. Și cursurile dezvoltate de Human Rights Watch sunt cursuri foarte scurte și ușor de parcurs.

Pe lângă oportunitățile de învățare individuală, cadrele didactice universitare ar trebui să beneficieze de traininguri periodice și schimb de bune practici. În acest sens, recomandăm cadrelor didactice interesate să se conecteze la rețelele europene și internaționale de profesioniști.

4.2 Crearea unor instrumente performante de predare

Această componentă acoperă 2 elemente esențiale – informația predată care trebuie să fie de actualitate și utilă, precum și metoda de predare folosită pentru menținerea interesului ridicat de învățare al studenților.

Modalități de actualizare permanentă a informației predate

În vederea actualizării permanente a informațiilor predate recomandăm utilizarea site-urilor oficiale ca sursă imediată de completare a informațiilor anuale și săptămânale odată cu pregătirea materialelor de curs. Printre site-urile recomandate sunt:

²⁵ Platforma Amnesty International poate fi accesată la adresa web <https://academy.amnesty.org/learn>

²⁶ Platforma Amnesty International poate fi accesată la adresa web <https://www.hrw.org/students-and-educators>

-
- Sistemul ONU de protecție a drepturilor omului²⁷ este prezentat pe larg în cadrul site-ului oficial al Oficiului Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR) care oferă cea mai bună expertiză și sprijin diferitelor mecanisme de monitorizare a drepturilor omului din sistemul Națiunilor Unite: organisme înființate în baza Cartei ONU, inclusiv Consiliul pentru Drepturile Omului, și organisme create în temeiul tratatelor internaționale privind drepturile omului și alcătuite din experți independenți mandatați să monitorizeze respectarea de către statele părți a obligațiilor care le revin prin tratate. Cele mai multe dintre aceste organisme beneficiază de sprijinul secretariatului Consiliului pentru Drepturile Omului și Divizia Tratatate a Oficiului Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului (OHCHR).
 - Sistemul OSCE de protecție a drepturilor omului este prezentat pe site-ul oficial al OSCE prin intermediul Oficiului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR)²⁸ care oferă statelor membre consiliere și asistență, precum și formare profesională și educație pe teme specifice de drepturile omului. ODIHR acoperă un spectru larg de probleme, de la libertățile fundamentale precum religie sau credință, mișcare, întrunire și asociere, până la aspecte privitoare la aplicarea pedepsei cu moartea, monitorizarea proceselor și prevenirea torturii sau a altor forme de rele tratamente.
 - Sistemul european de protecție a drepturilor omului²⁹ este prezentat pe site-ul oficial al Consiliului Europei și cuprinde informații despre:
 - locul Convenției Europene a Drepturilor Omului în ordinea juridică europeană și internațională, precum și provocările aferente;
 - modalitățile de aderare a Uniunii Europene la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, inclusiv participarea acesteia la sistemul Convenției;
 - organizarea Curții Europene a Drepturilor Omului;
 - funcționarea durabilă a sistemului Convenției;
 - punerea în aplicare a Convenției și executarea hotărârilor Curții;

²⁷ Mai multe informații despre Sistemul ONU de protecție a drepturilor omului pot fi accesate la pagina de web <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>

²⁸ Mai multe informații despre Sistemul OSCE de protecție a drepturilor omului pot fi accesate la pagina de web <https://www.osce.org/human-rights>

²⁹ Mai multe informații despre Sistemul european de protecție a drepturilor omului pot fi accesate la pagina de web <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/echr-system>

-
- situația statelor implicate în sistemul Convenției și în procesul de executare a hotărârilor Curții³⁰;
 - îmbunătățirea educației universitare și a formării profesionale în domeniul drepturilor omului, precum și despre
 - libertăți fundamentale, violența împotriva femeilor, drepturile copiilor, traficul de ființe umane, refugiați, pedeapsa cu moartea, prevenirea torturii, rasism³¹.
- Jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului poate fi accesată pe platforma HUDOC³². Această bază de date oferă acces la jurisprudența Curții (hotărâri și decizii ale Marii Camere, ale Camerelor și Comitetelor³³, cauze comunicate, avize consultative și rezumate juridice ale notelor de informare a jurisprudenței), a Comisiei Europene a Drepturilor Omului (decizii și rapoarte) și la rezoluțiile Comitetului de Miniștri.
- În vederea eficientizării accesului la jurisprudența relevantă a CEDO, Consiliul Europei a dezvoltat o platformă în care sunt încărcate fișele tematice³⁴ care acoperă mai multe domenii din aria de competență a CEDO.
- Site-urile oficiale ale instituțiilor independente de drepturile omului (Oficiul Avocatului Poporului³⁵ și Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității³⁶) în vederea informării asupra activității și competenței pe care acestea o au în promovarea drepturilor omului;
 - Alte resurse utile privind educația și formarea în domeniul drepturilor omului au fost publicate de Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului. Astfel pot fi utilizate filme și info-

³⁰ Situația Republicii Moldova în raport cu stadiul de implementare a CvEDO și hotărârilor CEDO poate fi consultat la pagina web <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/republic-of-moldova>

³¹ Mai multe informații despre aceste materiale didactice pot fi accesate la pagina de web <https://edoc.coe.int/en/170-human-rights>

³² Platforma HUDOC poate fi accesată la pagina web <https://hudoc.echr.coe.int>

³³ Deciziile comitetelor au fost încărcate pe HUDOC începând cu aprilie 2010. Deciziile privind cazurile cu un singur judecător nu sunt publicate, iar deciziile Comisiei anterioare anului 1960 există doar în format pe hârtie în arhivele Curții.

³⁴ Baza de date cu fișele tematice poate fi accesată la pagina web

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c>

³⁵ Mai multe informații despre activitatea și competențele Oficiului Avocatului Poporului pot fi accesate la pagina de web <http://ombudsman.md>

³⁶ Mai multe informații despre activitatea și competențele Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității pot fi accesate la pagina de web <http://egalitate.md>

grafice³⁷ sau diverse materiale și manuale utile procesului de predare a drepturilor omului³⁸. Oficiului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului³⁹ a publicat, de asemenea, o serie de materiale importante care pot contribui la îmbunătățirea materialelor didactice folosite de profesorii universitari.

Metode inovative de predare a drepturilor omului

Cele mai cunoscute metode interactive de predare a drepturilor omului sunt jocul de rol, procesele simulate, studiile de caz, rezolvarea unor spețe construite pe baza unor cauze reale, utilizarea filmelor⁴⁰ sau a înregistrărilor video/mass-media pentru predarea, fixarea sau discutarea unor noțiuni importante de drepturile omului, precum și activități de identificare a încălcărilor unor drepturi sau de promovare a unor norme juridice importante. Orice curs de drepturile omului ar trebui să includă următoarele aspecte:

- limbaj accesibil studenților. Dacă terminologia juridică folosită de profesor este prea avansată sau nu este explicată suficient, există riscul creșterii dezinteresului studenților pentru tema predată;
- utilizarea unor imagini ori de câte ori și oriunde este posibil. Acestea pot fi fotografii, exemple de lucrări de artă, infografice, filme sau materiale video cu încălcări concrete a drepturilor omului sau clipuri YouTube. Imaginile sunt esențiale pentru a face conceptele ambigue ale drepturilor omului mai concrete și chiar personale⁴¹;
- includerea povestirilor despre încălcări recente ale drepturilor omului⁴² sau realizarea unor postere⁴³ care să prezinte încălcări ale drepturilor omului;

³⁷ Mai multe informații despre aceste materiale pot fi accesate la pagina de web

<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/MaterialsResources.aspx>

³⁸ Mai multe informații despre aceste materiale pot fi accesate la pagina de web

<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/WPHRE/Fourthphase/Pages/Resources.aspx>

³⁹ Mai multe informații despre aceste materiale pot fi accesate la pagina de web <https://www.osce.org/odihr/education>

⁴⁰ De exemplu, folosirea unor filme sau documentare precum „A Path to Dignity. The Power of Human Rights Education” or „What is the Rule of Law?” accesibile la paginile de web

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/ThePowerofHumanRightsEducation.aspx> și

<https://www.ruleoflaw.org.au/education/videos>

⁴¹ Materiale suplimentare despre drepturile omului pot fi accesate la paginile web <https://hreusa.org/resources>,

<https://www.unishumanrightsproject.org> (projects), <https://www.coe.int/en/web/edc/edc/hre-pack>,

<https://www.amnesty.org/en/human-rights-education>, <https://www.amnesty.org/en/latest/education/2021/10/write-for-rights-human-rights-education-toolkits>

⁴² Materiale utile pot fi accesate la pagina de web

<https://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/TrainingEducation.aspx>

⁴³ Exemple de info-postere pot fi accesate la pagina de web <https://lab.witness.org/projects/covid19-response-hub>

-
- invitația la acțiune este cea mai importantă parte a cursului de drepturile omului în care studenții sunt încurajați să facă activități de identificare a încălcării drepturilor omului în cadrul comunității lor sau în plan național, ori de promovare a unor drepturi specifice în rândul liceenilor și școlarilor pentru a contribui la crearea unei comunități de respectare a drepturilor omului.

O recomandare de maximizare a eficienței fixării și înțelegerii cunoștințelor predate este înlocuirea sau completarea orelor de seminar cu ore de clinică juridică. În condițiile în care nu există posibilitatea de a se lucra direct cu posibili clienți, clinica juridică poate să îmbrace forma unui program de cercetare (research legal clinic) în care studenții sunt încurajați să facă cercetare despre încălcarea unor drepturi, să le identifice și să le discute la nivel de grupă, sau program de predare a drepturilor omului (street law legal clinic) în care studenții trebuie să se specializeze pe o temă de drepturile omului pe care să o predea liceenilor sau altor elevi sau unor grupuri de persoane vulnerabile.

4.3 Conectarea la comunitatea europeană și internațională a profesorilor care predau drepturile omului

Pentru o dezvoltare profesională rapidă și sustenabilă este utilă conectarea profesorilor din universitățile moldave la comunitatea europeană și internațională a profesorilor care predau drepturile omului. Cele mai mari comunități academice recomandate în acest domeniu, cu resurse accesibile gratuit și care nu percep taxă de membru sunt:

- Rețeaua europeană de educație prin activități de clinică juridică (ENCLE)⁴⁴ este o rețea de persoane interesate de realizarea justiției prin îmbunătățirea educației pentru drepturile omului. Rețeaua reunește profesori din diferite state europene care fac schimb de experiență, de perspective și colaborează într-o varietate de modalități juridice, educaționale și organizaționale pentru a promova justiția și a crește calitatea predării dreptului prin educație de tip clinică juridică;

⁴⁴ Mai multe informații despre Rețeaua europeană de educație prin activități de clinică juridică pot fi accesate la pagina de web <https://www.encle.org>

-
- Alianța globală pentru educație juridică (GAJE)⁴⁵ este o alianță globală a persoanelor angajate în realizarea justiției prin educație de calitate. GAJE urmărește promovarea schimbului de informații și experiență între persoanele implicate în programe de educație pentru justiție din întreaga lume. Educația clinică a studenților este o componentă cheie a educației pentru justiție, iar GAJE urmărește promovarea globală a metodelor inovative de educație juridică care sunt totodată relevante din punct de vedere social și care implică în actul educațional diverși actori externi din domeniul juridic precum avocați, judecători, organizații non-guvernamentale și publicul larg;
 - Centrul global de educație și formare pentru drepturile omului (HREA)⁴⁶ a fost înființat în 1996 ca o organizație dedicată exclusiv educației despre și pentru drepturile omului. Scopul său este de a promova și ajuta la profesionalizarea celor implicați în procesul educației și formării pentru drepturile omului în vederea sprijinirii mișcării internaționale de promovare a principiilor democratice. Prin activități de educație, formare și consolidare a capacităților profesorilor și trainer-ilor, HREA sprijină tinerii, femeile și membrii grupurilor vulnerabile în revendicarea drepturilor omului, precum și oficialii guvernamentali sau autoritățile locale în îndeplinirea obligațiilor ce le revin în domeniul drepturilor omului.

⁴⁵ Mai multe informații despre Alianța globală pentru educație juridică pot fi accesate la pagina de web <https://www.gaje.org>

⁴⁶ Mai multe informații despre Centrul global de educație și formare pentru drepturile omului pot fi accesate la pagina de web

CAPITOLUL 5. PROIECT DE CURRICULUM PENTRU FACULTĂȚILE DE DREPT ȘI ALTE FACULTĂȚI RELEVANTE

Cercetarea fundamentală realizată în capitolele precedente este completată de o cercetare aprofundată care vizează aspecte de îmbunătățire a curriculei universitare de drepturile omului, preluate de la cele mai prestigioase universități din state în care educația pentru drepturile omului se bucură de recunoaștere internațională. Clasamentul mondial anual realizat de U.S. News „*Countries Seen to Care About Human Rights*” a plasat, pentru anul 2021, următoarele state pe primele locuri: Canada, Danemarca, Suedia, Țările de Jos, Australia, Elveția, Norvegia, Irlanda, Noua Zeelandă, Finlanda, Statele Unite ale Americii și Marea Britanie⁴⁷.

Prin urmare, analiza curriculară internațională a vizat, cu predilecție, identificarea și preluarea modelelor curriculare din aceste state. Totuși, este important de reținut diferența dintre sistemul de educație universitară din Republica Moldova și cele din țările identificate mai sus în care studentul are posibilitatea de a alege cursurile dintr-o paletă foarte largă de opțiuni. Având în vedere nevoile de predare identificate în cadrul analizei rezultatelor la chestionarele aplicate în Republica Moldova, cercetarea curriculară internațională a abordat pe de-o parte structura cursurilor predate în facultățile cu specializări juridice, iar pe de altă parte cursurile de drepturile omului predate în facultățile cu alte specializări. Astfel a fost important să se analizeze amploarea curriculum-ului universitar la facultățile de drept și oportunitatea introducerii unui curs de drepturile omului la alte specializări. În acest sens, există o serie de elemente cheie care au fost avute în vedere precum:

- predarea disciplinei de drepturile omului ca disciplină obligatorie sau opțională și la ce specializări;

⁴⁷ Clasamentul prezentat poate fi accesat online la: <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/the-10-countries-that-care-the-most-about-human-rights-according-to-perception>

-
- perioada potrivită de studiu a cursului de drepturile omului de către studenții facultăților de drept și cei ai altor facultăți;
 - temele principale predate la cele 2 categorii de programe educaționale, juridice și non-juridice;
 - posibilele variații de aprofundare sau includere a temei de drepturile omului în cadrul conținutului altor discipline decât drepturile omului la facultățile non-juridice.

Abordarea prezentată mai sus trebuie analizată în conformitate cu lipsurile și nevoile identificate ca urmare a analizei curriculare naționale. Prin urmare această componentă a raportului va fi completată pe parcursul anului 2022 după realizarea analizei curriculare a facultăților juridice și non-juridice de interes din perspectiva predării drepturilor omului din Republica Moldova.

Analiza curriculară internațională a vizat peste 200 de planuri de disciplină care sunt utilizate la universități de prestigiu din 16 state ale lumii printre care cele 12 state aflate în topul celor cu educație juridică performantă enumerate mai sus, precum și planuri de învățământ de la universități din România, Polonia, Bulgaria și Ungaria. Analiza curriculară s-a axat pe predarea disciplinei la facultățile de drept sau la facultăți cu specializări în domeniul pedagogic, științelor politice, asistenței sociale, medicinei, științelor economice, jurnalism și comunicare. Rezultatele acestei analize sunt prezentate mai jos.

5.1 Analiza curriculară internațională a facultăților de drept

În urma cercetării realizate a rezultat că toate programele de studii de licență ale facultăților de drept din cele 12 state aflate în topul internațional prezentat mai sus au cuprins în planul de învățământ cel puțin o disciplină obligatorie de drepturile omului. Această disciplină poartă o denumire generică precum „Drepturile omului” sau „Dreptul internațional al drepturilor omului”. Situația este diferită în statele europene din fostul bloc comunist care au fost acoperite prin prezenta cercetare (România, Polonia, Bulgaria și Ungaria) în care educația universitară pentru drepturile omului nu este în general acoperită la programele de studii de licență din facultățile de drept printr-o disciplină obligatorie. Menționăm că această disciplină este prezentă la toate facultățile de drept din cadrul universităților analizate, însă la multe dintre acestea disciplina este axată pe predarea sistemului european al drepturilor omului, exclusiv CEDO și jurisprudența sa, având uneori statut de disciplină opțională sau inclusă în diverse programe de master. În niciunul dintre statele foste comuniste nu s-a întâlnit includerea obligatorie a disciplinei de drepturile omului în programele de licență ale facultăților de drept ca disciplină de prezentare generală

a standardelor internaționale, a normelor, principiilor și sistemelor de protecție a drepturilor omului raportate la rolul și competența instituțiilor independente de drepturile omului, cu o abordare generală internațională.

În vederea creșterii nivelului de educație pentru drepturile omului în rândul absolvenților facultăților de drept din Republica Moldova, propunem implementarea modelului statelor vestice cu democrații solide în care la fiecare program de studii de licență există o disciplină generală de drepturile omului predată în anul 2 sau 3 de studiu. Aceste cunoștințe sunt aprofundate de studenții facultăților de drept ale marilor universități prin cursuri suplimentare specializate pe sistemele regionale de protecție a drepturilor omului sau pe studierea tematică a acestora (drepturile copilului, drepturile persoanelor vulnerabile, drepturile migraților și refugiaților, drepturile muncitorilor etc.) în cadrul anului 3 sau 4 de licență ori în cadrul unor programe de studii de masterat.

Prin urmare, introducerea unei discipline de drepturile omului, cu abordare generală, ca disciplină obligatorie în planul de învățământ al fiecărei facultăți de drept din Republica Moldova se impune, iar formatul de curriculum recomandat pentru o astfel de disciplină se regăsește mai jos.

CURRICULUM

Denumirea disciplinei: Dreptul internațional al drepturilor omului

Tipul disciplinei: impusă/obligatorie

Scurtă prezentare: Dreptul internațional al drepturilor omului protejează una dintre valorile democratice de bază care este totodată și punctul central al numeroase controverse generate adesea de necesitatea echilibrului dintre dreptul la siguranță sau drepturile celorlalți semenii și intervenția autorităților statale legislative, de aplicare a legii sau judiciare. Pentru înțelegerea și delimitarea fină a situațiilor de protejare a interesului general de încălcările drepturilor omului, decidenții trebuie să aibă o educație temeinică asupra standardelor internaționale și regionale de aplicare a drepturilor omului. În acest sens, predarea și înțelegerea normelor internaționale de drepturile omului, ca norme cu aplicabilitate prioritară în fața celor mai puțin protectoare din plan național, reprezintă o necesitate.

Raportarea standardelor de protecție a drepturilor omului reglementate în tratate internaționale ratificate de Republica Moldova la standardele naționale trebuie să se realizeze în conformitate cu prevederile art. 4 din Constituție. Acest articol garantează primatul normelor internaționale în fața oricărei autorități administrative, legislative sau jurisdicționale naționale atunci când există conflict de aplicare între o normă internă și un tratat internațional. Astfel, art. 4 din Constituție statuează că *„dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, **prioritate au reglementările internaționale.**”*

Obiectivele disciplinei: Familiarizarea, însușirea și aprofundarea de către studenți a noțiunilor de drept internațional al drepturilor omului și a standardelor minime stabilite de acestea.

Cursul acoperă teme generale de drepturile omului și informații de bază despre sistemele internaționale de protecție a drepturilor omului dezvoltate de ONU, OSCE și Consiliul Europei. Aceste mecanisme internaționale sunt completate cu informații referitoare la rolul și competențele instituțiilor naționale independente de drepturile omului precum Oficiul Avocatului Poporului și Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității. Abordarea generală a cursului este de fixare a cunoștințelor de bază despre standardele de protecție a drepturilor omului, precum și a modului în care o varietate de actori internaționali, regionali și naționali contribuie la respectarea drepturilor omului, promovarea acestora și dezvoltarea permanentă a normelor privind drepturile omului în conformitate cu nevoile practice generate de realități sociale specifice.

Obiectivul acestei discipline este însușirea de către studenți a noțiunilor fundamentale de drept internațional instituțional, material și procesual al drepturilor omului; familiarizarea, cunoașterea și aprofundarea principalelor noțiuni privitoare la principiile, sursele; instituțiile, dreptul material și procesual al dreptului internațional al drepturilor omului, categorii specifice de drepturi și persoane protejate; conștientizarea aplicabilității directe, a supremației și subsidiarității dreptului internațional al drepturilor omului în raport cu dreptul intern; înțelegerea importanței jurisprudenței Comitetelor specializate ale ONU, și a CEDO, a conținutului obligațiilor de garantare a drepturilor omului ce revin autorităților administrative și judiciare naționale ca urmare a ratificării Convenției europene a drepturilor omului și a altor tratate de drepturile omului. Însușirea abilităților practice de redactare a actelor juridice

necesare în procedura plângerii individuale adresate organismelor internaționale precum Comitetele ONU sau CEDO, ori instituțiilor naționale de drepturile omului.

Discipline anterioare condiționate sau recomandate: Drept internațional public, Drept constituțional și instituții politice, Organizații internaționale, Dreptul muncii, Drept social

Conținutul disciplinei:

- Istoricul protecției internaționale a drepturilor omului. Considerații generale asupra dreptului internațional al drepturilor omului
- Principiile dreptului internațional al drepturilor omului și obligațiile statului reglementate de dreptul internațional al drepturilor omului
- Conținutul Cartei internaționale a drepturilor omului
- Sistemul ONU de protecție a drepturilor omului: tratatele de bază, organisme, comitete și proceduri
- Sistemul OSCE de promovare a drepturilor omului
- Sistemul european de protecție a drepturilor omului dezvoltat de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
- Principiul egalității și nediscriminării: protecția specială a grupurilor vulnerabile, egalitatea de gen, cazuistica relevantă a Comitetelor ONU (CEDAW,⁴⁸ CRPD,⁴⁹ CERD⁵⁰) și CEDO
- Curtea europeană a drepturilor omului – organizare și funcționare, competență și proceduri speciale, procedura contencioasă
- Rolul și competența instituțiilor naționale de drepturile omului.
 - Oficiul Avocatului Poporului și
 - Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, inclusiv formele de discriminare și cazuistica relevantă⁵¹

⁴⁸ Republica Moldova a ratificat Protocolul Opțional CEDAW la 28.02.2006

⁴⁹ Republica Moldova a ratificat Protocolul Opțional CRPD la 15.11.2022

⁵⁰ Republica Moldova a ratificat Procedura individuală de examinare a plângerilor, prevăzută de Art. 14 CERD, la 08.05.2013

⁵¹ Accesibilă online la <http://egalitate.md/decisions-opinions/>

- Temă la alegere abordată în funcție de evenimentele recente: protecția refugiaților, protecția unor grupuri minoritare, drepturi specifice recent încălcate (religie, asociere, exprimare, interzicerea tratamentelor inumane și degradante, dreptul la locuință sau la un loc de muncă etc.)

Numărul orelor pe semestru/activități (132): 14 cursuri (24 de ore) și 14 activități de clinică juridică (24 ore), 72 ore de activitate individuală pentru curs și clinică juridică, 8 ore de elaborare a lucrărilor practice de clinică juridică, 4 ore de testare/examinare

Forma de evaluare finală: test final și examen la curs, evaluare continuă la activitatea de clinică juridică

5.2 Analiza curriculară internațională a altor facultăți decât cele cu specializări juridice

Din analiza curriculară internațională a disciplinelor de drepturile omului predate la alte specializări decât drept și având în vedere recomandările rezultate în urma analizei chestionarului aplicat în Republica Moldova subliniem importanța includerii unor discipline obligatorii la specializările (școlile militare, științe politice și administrative, asistență socială, jurnalism și științele comunicării), discipline opționale la specializări precum medicină și științe economice, și includerea unor teme de drepturile omului în cuprinsul altor discipline predate studenților de la facultățile tehnice în special celor de la facultățile de informatică, tehnologia informației și a comunicațiilor, construcții și arhitectură etc.

Curriculumul prezentat mai sus se pliază a fi preluat și în cadrul specializărilor pentru care s-a propus ca disciplina de drepturile omului să fie o disciplină obligatorie/impusă deoarece conținutul propus abordează tematica generală a drepturilor omului și nu una specifică nevoilor de dezvoltare profesională a juriștilor în mod special.

Pentru disciplinele incluse la specializările de medicină și științe economice anumite teme pot fi menținute din cuprinsul curriculum-ului general prezent mai sus, însă altele trebuie adaptate la nevoile specifice de educație pentru viitorii medici și economiști.

În acest sens recomandăm următoarele teme specifice pentru specializările din domeniul științelor economice: drepturile muncitorilor, responsabilitatea socială a societăților comerciale, responsabilitatea față de mediul înconjurător și dreptul la sănătate al cetățenilor, respectarea statului de drept prin limitarea

implicării mediului de afaceri în acțiuni de corupție, criminalitate organizată sau financiară și instabilitate politică etc.

Specificul pregătirii medicilor impune includerea unor teme necesare educării adecvate a acestora în domeniul drepturilor omului printre care recomandăm: sănătatea reproductivă și drepturile omului; vulnerabilitățile victimelor violenței domestice, violenței sexuale sau ale traficului de persoane; drepturile și nevoile speciale ale persoanelor cu dizabilități, în special mintale; dreptul la viață și moartea suspectă într-un spital; dreptul la sănătate și corupția în legătură cu actului medical; prelevarea ilegală de organe etc.